

תדי כ"ץ

טנטורה: 1948 - טבח ! 2001 – טיוח ?

התנהגות אוניברסיטת חיפה כלפי בוגר תואר שני שלה ועבודתו

תגובה כלפי דו"ח ועדת הבדיקה לפרק ד' של עבודתי

מוגש

למועצת הרשות ללימודים מתקדמים

של

אוניברסיטת חיפה

יולי, 2001

תדי כ"ץ
קיבוץ מגל
ד.נ. חפר
38845
טלפון נייד: 244674-051

טנטורה: 1948 - טבח ! 2001 – טיוח ?

התנהגות אוניברסיטת חיפה כלפי בוגר תואר שני שלה ועבודתו

תגובה כלפי דו"ח ועדת הבדיקה לפרק ד' של עבודתי

I. חלק מתוך עיקרי הדברים שקרו בענין עבודת התיזה שלי

מאחר וזוהי, אולי, הפעם האחרונה, שגוף כלשהו באוניברסיטת חיפה, עומד לדון במה שנקרא כיום "פרשת טנטורה" בהקשר אלי, כסטודנט באוניברסיטה זו, מוצא אני לנכון למסור, בפרק ההקדמה הקצר שלהלן, את עיקרי הדברים שהתרחשו בהקשר לעבודת התיזה שלי, על מנת שמי שרק שמע שמועות מכיוונים שונים ואינו מצוי בפרטים, יקבל את המידע הזה גם מנקודת השקפתי, מאחר ואיני רואה אפשרות לנתק את הפרשה כולה מן הדו"ח ומתגובתי עליו.

עבודת התיזה שלי, "יציאת הערבים מכפרים למרגלות הכרמל הדרומי ב – 1948" הוגשה במרס 1998, ונשפטה באותו הקיץ בציון 97.

את שאר חובות המאסטר השלמתי בשנה שלאחר מכן, סיימתי את חובות התואר השני בסוף דצמבר 1999, ונרשמתי ללימודי דוקטוראט.

באותם ימים מסרה לי רכזת החוג, הגב. נאוה זק, כי בודקים בחוג האם ניתן יהיה להספיק להגיש את עבודת התיזה שלי כמועמדת לפרס הפקולטה.

ב- 21.1.2000, פרסם אמיר גילת במוסף "סופשבוע" של עיתונו "מעריב" כתבה גדולה על עבודת התיזה שלי, על סיומה נודע לו ממכתב דוברת האוניברסיטה בסוף שנת 1999.

הכתבה עוררה הדים רבים בארץ ובעולם וב- 1.3.2000 שלחו אנשי עמותת "אלכסנדרוני" מכתב לרקטור אוניברסיטת חיפה ובו תביעה לבדוק מחדש את עבודתי, תוך כדי האשמתני בכל חטא אקדמי, מוסרי וציוני אפשרי.

רקטור האוניברסיטה דאז, הפרופ. גדי גילבר השיב לאנשי "אלכסנדרוני" כי קיבל את מכתבם, בקשתם מצויה בטיפול וכי יודיעם תוצאותיה.

בתשובת הפרופ. גילבר לא נאמר דבר על כך כי, עבודת התיזה שלי נעשתה עפ"י כל הנורמות האקדמיות המקובלות וכי הדרך הנכונה להתמודד עם ממצאי עבודתי היא הצגת עבודות נוספות שתבאנה ממצאים שיסותרו את ממצאי עבודתי.

בהמשך, בראשית אפריל, 2000, שלח מפקד גדוד 33 של חטיבת "אלכסנדרוני" בעת כיבוש טנטורה ויו"ר העמותה כיום, בנץ פרידן, מכתב לכל בוגרי החטיבה, בו הודיע על ההחלטה להגיש נגדי תביעה משפטית ועל תביעה מאוניברסיטת חיפה לדחות את עבודתי, לראותה כשקרית וחסרת ביסוס ולבטל את תואר המ"א שניתן לי.

באותה תקופה בדיוק, בימי אפריל הראשונים, בשיחה טלפונית, דרשה ממני הד"ר עמליה לבנוני, האחראית על הלימודים המתקדמים בחוג להיסטוריה של המזרח התיכון, שאביא לאוניברסיטה את קלטות הראיונות שערכתי לקראת כתיבת עבודתי, וזאת, לדבריה, חובתי, עפ"י תקנות האוניברסיטה.

בתשובתי לד"ר לבנוני אמרתי לה כי מבחינתי זהו זמן רגיש ביותר, בגין המהומה רבתי שהתעוררה והמשפט שמכינים נגדי אנשי "אלכסנדרוני", כך שעלי להיוועץ ביועצים משפטיים בטרם אמסור למישהו את הקלטות בתקופה זו ולכן ביקשתי להעביר אלי את בקשתה בכתב, ובכלל זה - מראה המקום המתאים מתקנות האוניברסיטה, המדברות על חובתי לעשות זאת.

בנוסף, אמרתי לד"ר לבנוני, כי לאחר קבלת מכתבה והתייעצויות שאקיים בנושא זה, לא אמסור את הקלטות הללו, אם אמנם תהיה החלטתי בנושא זה חיובית, בחינם, שכן, עבודה זו הותירה אותי במצב של גירעון תקציבי ניכר וכי זכותי היא, לדעתי, גם לדרוש תשלום עבור העתקי הקלטות הללו.

בניגוד לשקרים שהופצו בנושא הכספי – מעולם לא הוצגה על ידי בעית התשלום כתנאי להעמדת הקלטות לרשות הציבור. כבר ב- 1998 אמרתי בחוג שלי למספר ניכר של אנשים, כי הקלטות הללו, יש בהן חומר מחקר רב, מעבר למה שהשתמשתי בעבודתי וכי ראוי בהחלט כי עוד ועוד חוקרים יאזינו להן עוד ועוד.

ב- 16.4.2000 הוגשה נגדי, רשמית, התביעה המשפטית ע"י אנשי "אלכסנדרוני".

באותו היום עצמו, מחק הדיקן ללימודים מתקדמים של אוניברסיטת חיפה את שמי מרשימת הסטודנטים המצטיינים של החוג שלי, מבלי לדבר איתי מילה אחת, מבלי להכירני כלל, ואף מבלי ליידע על כך את ראש החוג שלי, הפרופ. קייס פירו, שהוא גם מנחה העבודה שלי.

באותה תקופה, ימים ספורים לאחר מכן, בעת חופשת חג הפסח, התקשר אלי טלפונית רקטור האוניברסיטה, הפרופ. גד גילבר, כדי לשוחח עמי אודות התביעה המשפטית שהוגשה נגדי.

במהלך השיחה אמרתי לפרופ. גילבר כי בתור סטודנט של אוניברסיטת חיפה, מצפה אני כי האוניברסיטה תתייצב לידי ולצדי בתביעה זו ועל כך ענה לי הפרופ. גילבר, אצלו גם למדתי, אישית, מספר קורסים, שהמחלקה המשפטית של האוניברסיטה תדון בנושא ותמליץ על עמדת האוניברסיטה לאחר חופשת הפסח.

בשבוע הראשון של חודש מאי 2000, כשחלפו שבועיים ויותר מאז שיחתי עם הרקטור, משהתקרב המועד בו שומה היה עלי להגיש לבית המשפט את כתב ההגנה שלי, הגעתי למשרדו של הרקטור, כדי לדעת מהי עמדת האוניברסיטה בסוגיה של התביעה המשפטית נגדי וממנו שמעתי שכל הנראה עמדת האוניברסיטה תהיה, **שאחריית האוניברסיטה תוגדר כאקדמית בלבד ולא משפטית.**

ניסיתי להסביר לרקטור כי במקרה זה לא ניתן להפריד את תוכן העבודה מן הצד האקדמי שלה, מה גם שמנחה העבודה, הפרופ. פירו, האזין בעצמו לחלק מן הקלטות והיה, בעקבות כך, בהחלט מודע לתוכן.

לא הצלחתי לשכנע את הרקטור בצדקת טענתי ובעקבות עמדתו זו – הגשתי לאחר מכן תביעה לבית המשפט להפוך את האוניברסיטה לצד ג' במשפט.

תוך כדי השיחה עמי שאל אותי הרקטור מדוע אינני עונה על המכתב שקיבלתי ועניתי לרקטור שלא קיבלתי כל מכתב. בדקתי לאחר מכן גם בחוג שלי ולא ידעו שם על כל מכתב שנשלח אלי.

ב – 15.5.2000 קיבלתי מן הדיקן ללימודים מתקדמים של האוניברסיטה, הפרופ. גדעון פישמן, מכתב, שעל מעטפתו היה תאריך ה- 14.5.2000 ואילו בגוף המכתב עצמו היה מודפס התאריך של ה- 2.5.2000.

פתיחתו של המכתב הפתיעה אותי עוד יותר כי הוזכרה בה שיחתי עם הרקטור, שנערכה לפחות שישה או שבעה ימים לאחר התאריך המופיע בראש המכתב (2.5.2000), והדבר עורר בי, בלשון המעטה, סימני שאלה קשים לגבי התאריך בו קיבלתי בפועל את המכתב, ב- 15.5.2000.

במכתבו, כתב לי הפרופ. פישמן כי כללי הצגת הנתונים הגולמיים של מחקרי הם ענין וביקש להודיעו בהקדם כיצד מתכוון אני לעמוד בדרישות של פומביות הנתונים.

במכתב תשובתי, מן ה- 18.5.2000, כתבתי לפרופ. פישמן כי "רואה אני את עצמי מחויב, ערכית ואתית, להעמיד את הקלטות הללו לרשות המשך המחקר והלימוד מתוכן וזאת אעשה ברגע שיתאפשר הדבר מבחינת המערכת המשפטית המעורבת בדבר – בית המשפט, עורכי הדין וכו'."

בימים שלאחר מכן, העביר לי הפרופ. פירו מסר מאת הפרופ. פישמן כי מכתבי אליו לא שכנעו בכנות כוונתי והוא מבקשני להעביר לו מכתב נוסף, בו מתחייב אני במפורש, להעביר את הקלטות לארכיון צ.ה.ל. ו/או אוניברסיטת חיפה מיד בתום ההליך המשפטי.

ב- 25.5.2000 העברתי לפרופ. פישמן מכתב נוסף ובו ההתחייבות המבוקשת.

לאחר ימים אחדים, הודיעני הפרופ. פירו כי הפרופ. פישמן אינו מסתפק במכתבי וכי העביר אליו, באמצעות הד"ר לבנוני, דרישה לראות ולהאזין לקלטות, כי אינו מאמין בקיומן, למרות שהפרופ. פירו ראה והאזין להן בזמנו, ורק לאחר שאביא, פיזית, את הקלטות לאוניברסיטה - יוחזר שמי לרשימת הסטודנטים המצטיינים של החוג ויוענק לי תואר המ.א. בטקס הענקת התארים, בחודש יוני, 2000.

למרות התנגדותי העמוקה, באחד הימים שלאחר מכן, הגעתי לאוניברסיטה עם שני ארגזי הקלטות למשרדו של הפרופ. פירו, כדי להראות ולהשמיע לד"ר לבנוני את קלטות הראיונות.

ב- 19.6.2000 הוענק לי בטקס הענקת התארים באוניברסיטה תואר מוסמך מצטיין.

ב- 13-14.12.2000 התקיימו שני ימי המשפט, בהם נחקרתי ע"י עוה"ד ארדינסט.

ב- 19.12.2000, בשעה 18.00 בערב, נערכה במשרד עוה"ד ארדינסט פגישה, בהשתתפות ארבעה מאנשי "אלכסנדרוני" ועורכי דינם, בן-דודי, עורך הדין אמציה אטלס, עורכי הדין מיכאל ואורה פרימן, מטעם אוניברסיטת חיפה ואשתי ואני.

מאחר והיו במהלך החודשים שחלפו מספר ניסיונות, שלא צלחו, להגיע לפשרה בנושא המחלוקת, לא חשבתי שישנם סיכויים כלשהם להשיג פשרה כלשהי, לא עמדתי, לצערי, על בקשה מפורשת להשתתפותו של עורך הדין אביגדור פלדמן בפגישה.

בשעה 23.30 בלילה, לאחר שעות אחדות של משא ומתן קשה, הייתי במצב בו אבד לי לזמן מה שיקול הדעת הרגיל שלי וחתמתי, בניגוד לכל הגיון, בניגוד לעמדתי לפני כן ולאחר מכן, על מכתב התנצלות בו חזרתי בי מעיקרי הדברים העוסקים בהריגת אנשי טנטורה לאחר כניעת הכפר, בפרק ד' של עבודתי.

עוד באותו הלילה, ויותר מכך למחרת בבוקר, ביקשתי מבן-דודי, עורך הדין אטלס, לחזור בי מן המכתב התמוה, עליו חתמתי ברגע של חולשת דעת, אך הוא ענה לי כי מאחר ושיניתי את דעתי מתפטר הוא מתפקידו כעורך הדין שלי וכי מאוחר הדבר, וכי המכתב והסכם הפשרה שבעקבותיו נמסר לבית המשפט ולא ניתן שוב לבטלו.

הערה נוספת, הנוגעת להתרחשויות הלילה המוזר של ה- 19.12.2000, במשרדו של עורך הדין ארדינסט: ימים אחדים לאחר אותה פגישה סיפרה לי שושו, אשתי, שציידה בכך שאחתום על אותו מכתב התנצלות, שבמהלך אותו הערב, אמר לה עורך הדין פרימן, מאוניברסיטת חיפה, שעדיף לחסוך את הזמן והעצבים של מספר שנות ועדות בדיקה ובלבולי-מוח וכי כדאי לה לומר לי להסכים לחתום על המכתב ו...ללכת מיד לאחר מכן להמשיך את עבודת הדוקטוראט שלי.

אין לי כל ספק, כי עורך הדין פרימן ידע היטב מה פירושה האקדמי של אותה החתימה שלי על המכתב, ובכל זאת אמר מה שאמר לגבי המשך מידי של עבודת הדוקטוראט. כל אחד מן הקוראים יסיק מסקנתו: כיצד לכנות התנהגות זו של עורך הדין של האוניברסיטה, מר פרימן.

דברים אלו נאמרים, מבלי להסיר כהוא זה, מן האחריות הבלעדית, הנופלת עלי במלואה, בגין החתימה עצמה על מכתב ההתנצלות.

זמן מה לאחר מכן הגיש עורך הדין פלדמן בשמי, ערעור לבית המשפט העליון, על החלטת שופטת בית המשפט המחוזי, ד"ר דרורה פלפל, לסיים את המשפט. עדיין לא ידוע לי תאריך הדיון בערעורי בבית המשפט העליון.

ב. ארועים שקרו בהקשר למסיבת העיתונאים באוניברסיטה ב- 26.6.2001

ועדת הבדיקה שהוקמה לאחר סיום המשפט בבית המשפט המחוזי בתל אביב, ושנועדה לבדוק האם תכני הקלטות שהקלטתי הועברו על ידי בצורה מהימנה לטקסט העבודה הגישה לרקטור את דו"ח בדיקתה ב- 10.6.2001.

ב- 12.6.2001 פגשתי את הרקטור, אשר לא אמר לי שדו"ח הועדה נמצא במשרדו מזה יומיים, אלא שבקרוב, בוודאי, הוא יקבל אותו ואז יוציאו לציבור. לצערי הרב לא הקלטתי את שיחתנו עם הרקטור.

שאלתי את הרקטור באותה שיחה אם, קודם פרסום הדו"ח, יתאפשר לי לקרוא בו ולהגיב והרקטור ענה כי בוודאי שכן.

ולהלן מה שהתרחש בפועל:

ב- 25.6.2001 קיבלתי מן הפרופ. פירו הודעה, שהוא קיבל היתר מן הרקטור להראות לי את הדו"ח וכי בקרוב מאד יפורסם הדו"ח בציבור. נסעתי לאוניברסיטה בו ביום, למשרדו של הפרופ. פירו כדי לראות את הדו"ח.

כשראיתי שהדו"ח משתרע על 46 עמודים הבנתי שאזדקק לזמן מה כדי לבדוק דו"ח זה כהלכה. התקשרתי אל הרקטור ושאלתי אותו מה עומד להתרחש בהמשך והרקטור ענה לי שהוא מכנס, למחרת היום, מסיבת עיתונאים, כדי להפיץ את הדו"ח בציבור.

לשאלותי, ענה הרקטור שמסיבת העיתונאים תתקיים למחרת היום בשעה 11.00 באולם הסינאט.

שאלתי את הרקטור אם אינו זוכר שהבטיח לי, שיתאפשר לי לקרוא בדו"ח ולהגיב עוד בטרם יפורסם והרקטור ענה לי, שיש לי, מבחינתו, את כל הזמן שבעולם לקרוא בדו"ח ולהגיב.

שאלתי את הרקטור אם נראה לו אפשרי הדבר להספיק לקרוא ולהגיב על הדו"ח באופן רציני בפחות מ- 24 שעות. תשובת הרקטור היתה ש... לא חייב להיות קשר בין מסיבת העיתונאים לבין תגובתי לדו"ח. תשובה "רקטוריאנית" אפיינית.

ניסיתי, לשווא, לשכנע את הרקטור שטוב וראוי לדחות את מסיבת העיתונאים המתוכננת בשבוע ימים לפחות, כדי שאוכל להגיב כראוי על עבודתם של ארבעה פרופסורים במשך ארבעה חודשים.

הרקטור סירב בכל תוקף לבקשתי ורק כשעה לאחר שיחתנו, הודיעה לי מזכירת הרקטור שאשמע מן הרקטור על החלטתו בענין דו"ח הועדה למחרת בבוקר, עוד בטרם תחל מסיבת העיתונאים.

למחרת היום באתי למסיבת העיתונאים עם אשתי, ומאחר ואיננו עיתונאים ישבנו לאורך הקיר ולא ליד שולחן העיתונאים.

ליד שולחן העיתונאים ראיתי שישה או שבעה אנשי "אלכסנדרוני" וכן את עורך הדין ארדינסט.

אינני יודע מי הזמין למסיבת העיתונאים הזו את אנשי "אלכסנדרוני" ואת עורך הדין ארדינסט. לעומת זאת אני לא הוזמנתי אליה ואם לא הייתי מתעניין מתי היא עתידה להתרחש – גם לא הייתי יודע על קיומה, עד אשר הייתי קורא אודותיה באחד העיתונים.

ראש החוג שלי, הפרופ. אבנר גלעדי, לא הוזמן לאותה מסיבה וכן גם מנחה העבודה, הפרופ. קייס פירו.

למיטב ידיעתי, גם עקורי הכפר טנטורה לא הוזמנו למסיבת העיתונאים הזו ובהחלט מסקרנת אותי השאלה מה היתה תגובת מארגני מסיבת העיתונאים אם היו אחדים מהם מופיעים באותה מסיבה.

ג. הערות חשובות בהקשר לדו"ח ועדת הבדיקה

בטרם אעבור להתייחס, נקודתית, לממצאי דו"ח ועדת הבדיקה, רואה אני חובה לעצמי להעביר ולהבהיר לקוראי מסמך זה מספר אמירות ועקרונות, באשר להבנתי והתייחסותי לדברים עצמם.

1. מוצא אני לנכון להפנות את תשומת לב העוסקים בדבר, שעד כמה שידיעתי מגעת, מטרת ועדת הבדיקה הנכבדה לא היתה, כפי הכתוב בכותרת הדו"ח שלה "חקר עבודת הגמר בנושא טנטורה", אלא אם לא נמסר לי הדבר כהלכה.

על פי הידוע לי:

- I. לא כל עבודת הגמר שלי נועדה לבדיקת הועדה, כי אם פרק ד' שבה בלבד.
- II. כמי שכתב עבודה זו, חשוב לי ליידיע את העוסקים בדבר, כי עבודת גמר תואר המ.א. שלי כותרתה אינה "טנטורה", כי אם "יצאת הערבים מכפרים למרגלות הכרמל הדרומי ב-1948" ועוסקת בשני כפרים – אם אל-זינאת וטנטורה- מתוך חמישה כפרים (יתר השלושה הם אג'זם, ג'בע ועין ע'זאל), אודותיהם ערכתי את מחקרי בהכנותי לכתיבת עבודה זו.

אין זו עבודה על טנטורה בלבד ובוודאי שלא על הטבח בכפר זה לאחר כיבושו בלבד, אם כי אין ספק, כי בתוקף הממצאים, זהו החלק הבולט והמשמעותי בעבודה זו ובגין גודלו נאלצתי לוותר בעבודה עצמה על שלושת כפרי ה"משולש הקטן".

2. בניגוד למופיע בדו"ח הועדה, העוסק, ארוכות, בשאלות מתודולוגיות חשובות כשלעצמן, אינני מתכוון להתייחס לנושא זה כמעט בכלל, מאחר והוא איננו נמצא במנדאט עבודתה של הועדה, שכן, בינו לבין בדיקת התאמת הציטוטים בעבודתי לקלטות ולרשימות, המהוות חומר גלם לעבודה זו, אין ולא יכול להיות, כמעט, כל קשר ישיר.

דברי, הנוגעים לנושאים המתודולוגיים החשובים בהקשר למחקרי, נכללים בפרקים ובמקומות המתאימים לכך בעבודתי, בהם מסביר אני מה ואיך עשיתי, מהן הבעיות העיקריות הקשורות בעבודה עם עדויות בע"פ, הן מבחינת הזמן שחלף והן מבחינות רבות אחרות, אותן יש להביא בחשבון בסוג מחקר שכזה.

בכתיבה העוסקת בפרשיות, שחלק ממשתתפיהן חיים עמנו כיום, ישנן, ועלולות להתעורר בעיות וקושיות מיוחדות, שמאפיינות בהחלט סוג זה של כתיבת היסטוריה קונטמפורנית, כמו למשל, גירסאות שונות ואף מנוגדות מן הקצה אל הקצה של משתתפי אותו הארוע, סתירות מהותיות, היכולות להתגלות בין עדויות שבע"פ לבין מסמכים, עיתונות או ספרות משנית. במקרה המסוים של עבודתי, בלטו, כמובן, מלכתחילה, הניגודים הקוטביים בין עדויותיהם של רבים (אם כי לא כולם) מן היהודים, שסיפורם הכללי, מופיע בדו"חות שבארכיון צ.ה.ל או בארכיונים אחרים ובסיפורת המשנית, לעומת הערבים, אשר בעבודתי, ניתן להם, כמעט לראשונה, 49 שנים לאחר תבוסתם, ביטוי לקולם, לסיפורם, לגירסה שלהם,

המנוגדת כל כך, במקרה של טנטורה, לגרסה הרשמית הקיימת בארכיון צ.ה.ל, במסמכים.

3. ברצוני להפנות את תשומת הלב לדרך העבודה בה נקטתי, בהתייחסותי למרואיינים השונים. מבחינתי, לא התקיים הבדל כלשהו בין עד לעד לגבי האמון שחשתי כלפי העדויות ששמעתי. לכל המרואיינים על ידי האמנתי באופן מלא, מתוך ההנחה, שכל אדם מספר לי את האמת, ואת האמת שלו בלבד, אותה הוא זוכר או מנסה לזכור ללא כחל וסרק לאחר שנים כה רבות. מאידך גיסא, באותה מידה גם לא הסתפקתי בעדותו של שום עד כממצא בלעדי ועשיתי כל שהיה לאל ידי כדי להשיג כמה שיותר מרואיינים בהקשר לכל הכפרים שחקרתי בכלל ובענין טנטורה – במיוחד.

ערכתי השוואות קפדניות בין העדויות השונות והבאתי מדי פעם גם עדויות סותרות בין המרואיינים השונים, אף מבלי להכריע ביניהם, בין העדויות בע"פ לבין עצמן. השוויתי בין המסמכים לבין עצמם ובין המסמכים לבין העדויות בע"פ, ובין הספרות והעיתונות לבין כל היתר. לפיכך, לגבי כמה וכמה מן העניינים בהם מטפלת עבודתי, עיקריים או זוטרים, מוצגים סיפורים שונים, כי גם הצגת גרסאות שונות ומנוגדות היא חלק מן הכתיבה ההיסטורית.

לאורך כל עבודתי בקרתי ובדקתי את המקורות אותם חקרתי, בזהירות וברגישות רבה, מתוך מטרה עיקרית של השקעת כל מאמץ, להגיע אל הדרגה המירבית של הצגת כל הממצאים שהיה לאל ידי להשיגם ולבדקם.

בסגנון זה ניסיתי לטפל, הן באירועים שבדקתי, הן בתופעות שמצאתי והן באנשים, אותם פגשתי במהלך המחקר.

עשיתי את המיטב, כדי ללמוד כל מה שניתן ללמוד אודות האנשים המרואיינים, הרקע ממנו באו ומעשיהם בחייהם, ועשיתי הכל כדי לשמור במלואו על הדיוק בכל מה שכתבתי והצגתי. עשיתי זאת גם לגבי שמות המקומות בהם טיפלתי, המבנה החברתי בהם, אופי הכפרים, סביבתם הגיאוגרפית, מצבם הכלכלי, המשפחות הדומיננטיות, בעיות גיאו-פוליטיות הקשורות בתקופה, הפעילות הפוליטית בכפרים עצמם, עושר, עוני, מבנה ההנהגה בכפרים ודרך ההנהגה וכל תופעה שניתן היה לאתרה, במסגרת מחקר זה.

4. אציג עתה נקודה חשובה, הנוגעת לעדויות הקיימות אצלי בהקלטות. לא היה באפשרותי, משום בחינה שהיא, לא כלכלית, לא מבחינת לוח הזמנים ומשום בחינה אחרת, לערוך תמלילים מלאים לכל הקלטות שברשותי. מניסיוני בנושא – הכנת תמליל של קלטות כאלו מלאכה קשה היא. בנושא טנטורה בלבד – ברשותי 63 ויותר שעות הקלטה ומיתר הכפרים בהם טיפלתי, יש ברשותי עוד כמה וכמה עשרות שעות הקלטה. אילו עשיתי זאת – איני יודע כמה זמן היה נמשך הדבר, עד סיימי את עבודתי, אך אין כל ספק – זמן ארוך ביותר, שלא עמד ברשותי.

ובאשר לקלטות עצמן. לא חויבתי ע"י איש להקליט את הראיונות שערכתי, אך עשיתי זאת מאחר ואני מייחס ערך היסטורי – תיעודי ממדרגה ראשונה לעדויותיהם המקוריות של לוחמי ופליטי 1948, וארשה לעצמי לומר, במלוא הצניעות, כי הקלטות הללו – אוצר בלום הן לכל חוקר המכבד את עצמו ואת מקצועו כהיסטוריון.

כאן, בנקודה זו, יש לציין, כי מתוך כל המרואיינים, יהודים או ערבים, לעתים, היתה זו הפעם היחידה שאנשים אלו נשאלו ואף ענו על חוויותיהם האישיות במלחמת 1948, אודות התקופה ואירועיה, וקשה ביותר להגזים בחשיבות עדויותיהם וסיפוריהם, הן על המלחמה והן על כל התחומים האחרים אודותיהם דיברו.

המאזין לקלטות הללו, לא יוכל שלא להתרשם מן הראשוניות והחשיבות של עדויותיהם של המרואיינים הללו, יהודים וערבים, לכל המחקר שלנו על תקופת 1948.

5. עם כל החשיבות שמייחס אני לקלטות, צריך אני לציין, כי בהקלטה של כ- 135 איש, היו גם תקלות שונות, כמו מצב, בו נחלשו המצברים ומכשיר ההקלטה פסק (בלוי לדעת על כך, בעת

הראיון עצמו, כמובן, מלהקליט, היו מצבים, בהם נגמר צד אחד של הקלטת ואני לא חשתי בכך מיד ולעתים הלכו, כך, לאיבוד קטעי הקלטה חשובים, עד שבשלב מסוים הרגשתי בכך והפכתי את הקלטת אל צידה השני.

צריך תמיד, כשחושבים על התקלות הללו, לחשוב, איך היה כל הענין נראה ללא קלטות אלו כלל.

במקביל, במהלך הראיונות עצמם, ניהלתי גם רישום של הדברים שנאמרו. לעתים יותר במפורט לעתים פחות, עפ"י חשיבות הענין המדובר ולעתים עפ"י האפשרות האישית שלי, להתרכז ברישום הדברים תוך כדי שאלת השאלות הבאות. מכאן יש להבין, שגם הרשימות רחוקות מלהיות שלימות ומלאות, אם כי בשום ראיון לא ויתרתי כליל על הרישום. את עבודתי כתבתי בהסתמך על הרשימות והקלטות גם יחד, כאשר השתדלתי, ככל שניתן, להיעזר ברשימותי, אם כי, כמובן, בעת הצורך שבתי ובדקתי שוב ושוב גם בקלטות עצמן.

6. כנובע מן הנאמר בסעיף הקודם, עלי לציין לגבי כלל העבודה, כי כל ציטטה של עד כלשהו – יש להתייחס אליה כאל חלק בלתי נפרד ממסגרתו של ראיון שלם ולא כמאמר בודד של פסוק או שניים בלבד.

העמדתם של פסוקים בודדים מתוך הראיונות השלמים בנפרד, והניסיון להתייחס אליהם כאל עומדים בפני עצמם, ללא קשר עם הראיון כולו, עם האווירה והסיפור כולו של הראיון, עלולים, לעתים, להוות עיוות מהותי של הראיון ושל המסר אליו כיוון המרואיין בדבריו.

לא ניתן, במסגרת עבודת תיזה, לנתח פסוק אחר פסוק בראיונות, המשתרעים על פני 63 שעות הקלטה. דבר זה גם אינו מעשי, שהרי פירושו – מאות רבות של עמודים כתובים, אשר מנסים להסביר ולנתח ולעתים קרובות גם לפרש לכיוונים שונים, כולל המשמעויות השונות בכל מקרה ומקרה. דרך כזו של עבודה יכולה להיות בהחלט מעניינת וחשובה ובמקרים אחדים, בהם מצאתי לנכון, אף השתמשתי בה, אך לא ניתן, בשום אופן ופנים, לכתוב כך את עבודת התיזה כולה.

דרישה כזו לטיפול בראיונות האישיים עלולה להפוך את הניתוח של כל אחד מן הראיונות למעין סמינריון או מאמר ארוך ביותר, בעוד שמטרת התיזה היא עבודה מסכמת, שתביא את תמציתם ועיקרם של ניתוחי הראיונות, בהשוואה למסמכים, לספרות המשנית, לקטעי עיתונות ולכל שאר החומר שנאסף.

7. לפיכך, ובהמשך לסעיף הקודם, ארשה לעצמי לקבוע ולהדגיש, כי אין בתוך עבודתי אלא שימוש במה שנמצא בחומרי הגלם השונים שלה. אמירה זו נכונה גם לגבי אמירות, ניסוחים וקטעי משפטים שהועדה הבודקת התקשתה לחברם לאותם חומרי הגלם, כתוצאה מהבנתי

האישית את התמונה הכללית שנוצרה, מתוך כל אחת מן העדויות ולא דווקא מתוך קטע קטן, מסוים ונפרד באחד מן הראיונות.

המכלול ולא הפרטים הנפרדים והבודדים, הם החשובים בעבודה מסוג זה, גם אם מדי פעם נעשה שימוש בפרטים היותר נקודתיים בעדויות שונות, כדוגמאות לנושאים מסויימים, עפ"י האינטרפטציה שלי.

אי אפשר ואף אין לצפות, בסוג כזה של עבודה לדיוק מתמטי של 100% של כל הפרטים ולו גם בגין סוגי "התנגשויות", הקיימים בחלק מן העדויות בינן לבין עצמן, כפי שישנם לעתים, גם מקרים של אמירות מנוגדות, בתוך אותו ראיון עצמו.

מאחר שרוב רובם של הדברים בראיונות מוקלטים והסתירות נשמעות מדי פעם בבירור

רב, יש לדעת ולהכיר בכך כי דברים כגון אלה קיימים ויש, מדי פעם, להחליט, כיצד להציגם, בהשוואה לחומר האחר הקיים, אם קיים.

מדי פעם מתחדדת התמונה ע"י תוספת פרט מסוים, המופיע אך ורק בראיון אחד או שניים, בנוסף על התמונה הכללית המוצגת, אם כי בדרך כלל אין בדברים אלו כדי לקבוע או לשנות את הדברים באופן משמעותי.

8. אינני מבין, לחלוטין, את אותם ממצאים, המוגדרים ע"י חברי הועדה "נתוני מפתח המאותרים במקורות המחקר ולא מצאו את ביטויים בעבודת התיזה", וזאת – משני טעמים. ראשית - אין במנדאט הועדה לטפל בתחומים שאינם נמצאים בהגדרה של היות הציטוטים בתיזה מתאימים או לא מתאימים למצוי בחומרי הגלם של העבודה – הקלטות והרשימות. שנית - סמוך אני ובטוח כי הועדה מצאה רק ששה או שבעה מקרים של אותה תופעה המוגדרת על ידה בביטוי זה של "נתוני מפתח המאותרים במקורות המחקר ולא מצאו את ביטויים בעבודת התיזה" מאחר ועסקה, כמו שהגדירה בעצמה, עפ"י "תיזת ארדינסט" באחד עשר מרואיינים אליהם צורף לאחר מכן גם אבו-ח'אלד, מתוך סך של חמישים ושלושה מרואיינים בפרק ד' שנבדק.

ד. הערות ותגובות להתייחסות הועדה, לפי שמות המרואיינים

1. פוזי מחמוד טנג'י (אבו ח'אלד)

בודק עדותו של אבו-ח'אלד מציין כי "קיים מיתאם רב בין חומרי הגלם (הקלטות ורשימות) ובין הרשימות לציטוטים שבתזיה המיוחסים למרואייני" (ממצא א' בתמצות הממצאים בראש עמוד 18 בדו"ח) וכן כי "השוואת הרישום להקלטה בראיון זה מלמדת על דיוק רב של הרישום ביחס לדברים שנאמרו בכל קטע שאלות ותשובות של הראיון" (סעיף 3 בתת הסעיף "דייקנות הציטוטים" בסעיף "ניתוח מפורט" באמצע עמוד 18).

אמת, נכון הדבר, כי בבדיקה מאד קפדנית של חומרי הגלם בהשוואה לתיזה עצמה, מתגלות לעתים סתירות מסוימות בין פעם ראשונה לבין הפעמים הבאות בהן פגשתי את אבו-ח'אלד. סתירות אלו שייכות לסוג זה של עבודה בעדויות בע"פ, שכן, מעטים מאד מבין המרואיינים חוזרים בפגישה שניה ושלישית על אותן המלים אותן אמרו בפגישה הראשונה כי זהו טבעו של ראיון עם אדם על אירועים מלפני חמישים שנה, שתוך כדי השיחה הוא נזכר בעוד ועוד פרטים, אירועים, שמות, מספרים ועוד.

בהמשך הדברים, כשאתייחס לעדותו של אבו-פהמי, ארחיב מעט את הסברי לגבי מי שחוזר מעשה תוכי על אותם ביטויים שוב ושוב.

בסופו של סעיף 6 בסעיף הנקרא "פער: קטע בתיזה שאותר חלקית ברשימות ולא בקלטת, קטע רשימות שמעמדו לא ברור" כותב הבודק: "כהסבר לפער הקיים עומדים דברי תדי כי לפנינו יסודות של ראיון שני ועוד מפגשים) עם המרואייני. איננו רואים סיבה שלא לקבל הסבר זה."

לדברים אלו עצמם היתה כוונתי, באמרי כי בלתי אפשרית בסוג זה של עבודה דייקנות מתמטית של 100%, אך אין באי דיוקים כאלו כדי לקלקל או לשבש את הענין עצמו.

הקטע האחרון בבדיקת עדותו של אבו-ח'אלד עוסק במה שנקרא על ידו "הזנחה: אי ציון מעמדו של העד כעד ראיה להרג המוני". בקטע זה מסביר הבודק כי אבו-ח'אלד ראה, לדבריו, בשלב מסוים, אנשים שנלקחו מן הריכוז של האנשים והוא ראה אותם מתים לאחר מכן. ורואה כשל בכך שלא הבאתי את הדברים הללו בתיזה.

אכן, זוהי נקודה מעניינת, הראויה להתייחסות נפרדת. ב- 63 שעות ההקלטה, העוסקות בכיבוש טנטורה ובכ- 180 עמודי הרשימות המתלוות להן, ישנם עוד "כשלים" רבים כאלה, ובטוח אני כי אם היו חברי הועדה מקשיבים לכל הקלטות היו מוצאים עוד ועוד "כשלים" כאלה, שהרי, כל

קטע שבו לא בחרתי ויכולתי לבחור בו - יכול להוות כשל נוסף, על פי אמת המידה הזו של הבודק, אך זהו בדיוק ההבדל בין חוקר לחוקר ובין כותב לכותב, גם כאשר חומרי הגלם הם אותם חומרים עצמם. לכל אחד קיימת הזכות לפרשנות ואינטרפרטציה משלו, בתנאי שלדברים יש בסיס מוצק במקורות ובחומרי הגלם.

אין לי צל של מושג מדוע ראה הבודק צורך לכתוב בסוף ביקורתו אודות עדות אבו-ח'אלד כי "הדברים שקבענו בסעיף זה אינם באים להעיד שאנו מקבלים את עדותו של העד לעצם קיום ההוצאה להורג, או את כל פרטיה או מקצתם". דברים אלו סותרים לחלוטין את קביעתם של כותבי הדו"ח, שהיא ממילא תמוהה ביותר בעיני, המצויה בתחתית עמוד 5 בדו"ח, כי "אנו מוצאים לנכון לציין במפורש כי במהלך עבודתה, כמו אף בשלב סיכומה, לא קבעה הועדה כל עמדה בשאלת קיומו או אי קיומו של הרג המוני של בני טנטורה במהלך כיבוש הכפר או בעקבותיו". אם זהו אחד מעקרונות היסוד בעבודת הדו"ח, והוא מופיע מנוסח באופן כה ברור, מדוע נכנס הבודק לענין זה בכל זאת?

אין כל ספק שגם הערה זו, איננה במנדאט הועדה, כפי שהועדה עצמה אומרת זאת, בציטוט מעמוד 5 של הדו"ח, ואזי, מתעורר הצורך לחפש הסבר אחר להערה זו. האם יתכן שהועדה, בכל זאת, התכוונה לחוות דעה בנושא מהותי זה, אולי כדי לרצות מישהו מקוראי הדו"ח הזה? איני יודע זאת בוודאות, אך כך נראה הדבר בעיני.

בעמוד 16 של הדו"ח מופיעה הכותרת "רשלנות מקלה". שאלתי: מקלה על מה? מהי רשלנות מקשה ומהי רשלנות מקלה? מי קובע אותן ובעיקר – על פי מה?

מחמוד אבו-צלאח (אבו-נאיף)

.2

עדותו של אבו-נאיף היא, אולי, הבעייתית ביותר, כאשר עורכים בדיקה, המשווה את הכתוב בתיזה עם מקורותיה, בהקלטה וברשימות. אבו-נאיף רואיין על ידי ביום הראשון בו קיימתי ראיונות עם אנשי טנטורה, כאשר הוברר לי, מעל לכל ספק, שסגנון ההתארגנות לראיון, שונה לחלוטין ממה שיכולתי לצפות, כמו קביעת פגישה מראש, בטלפון, והכנתו הנפשית של המרואיין לפגישה המתוכננת. הראיון עם אבו-נאיף נערך ברוב.

פגשנו בו, אבו-תופיק (תושב פורידיס, בן הכפר אג'ים, שליווה אותי במרבית הראיונות בפורידיס) ואנוכי, בדרכנו אל מישהו אחר והחלטנו, בו במקום, לנסות ולראיין אותו, מאחר ואבו-תופיק, בהכירו אותו, חשש שיסרב להתראיין.

אי הנחות של אבו-נאיף בולטת מן הרגעים הראשונים בראיון, כשהוא אומר: "לא כדאי לדבר!". אין ספק שאם הכל היה מתרחש כשורה בטנטורה ביום כיבוש הכפר, לא היה אבו-נאיף מתבטא כך עוד בטרם החל לדבר בעצם. במהלך הראיון עם אבו-נאיף הגיע למקום אדם נוסף, מחסן מראעני (אבו-חסן), שהיה חשוב לראיין גם אותו, אך גם הוא לא שש לדבר והיה חשש שנאבד את האפשרות לקבל ממנו את המעט שהיה מוכן לומר לנו.

כך נוצר מצב, בו היו רגעים, בהם דיברו בראיון הזה, במקביל, שני זוגות של דוברים, בו-זמנית: אבו-תופיק עם אבו-חסן ואני עם אבו-נאיף ולכן, לעתים, לא ניתן להבין כלל את הנאמר בקלטת, בה בנפרד, קיימות בעיות נוספות, כמו רעש של הרחוב, מקום בו נגמר הצד של הקלטת ולא מיד הרגשתי בכך וכן, קיים בקלטת גם רעש, הנובע מאיכות ההקלטה.

בעיה נוספת, הקיימת בענין עדותו של אבו-נאיף, הוא העובדה המצערת, אך הוודאית, שחסרים לי דף או שניים מדפי הרשימות שלי בראיון עם אבו-נאיף. אינני זוכר בבטחון, אך לא יתכן, כי כל הפרשה המפורטת שסיפר אבו-נאיף בענין דודו ובנו, שנהרג לידו, עם שני החיילים, לא נרשמה על ידי בפירוט רב יותר מאשר המשפט הבודד המוקדש לכך בתחתית העמוד הראשון של רשימותי מן הראיון עם אבו-נאיף.

הבודק, המנתח את ממצאי עדותו של אבו-נאיף, מזהה את מרבית הבעיות שהוזכרו כאן ובכל זאת קובע: "תדי מבהיר (1 יוני 2001) כי כנראה שאבד עמוד של הרשימות. עדיין קשה לשחזר את היחס בין עמ' 1 של הרשימות לבין מהלך הראיון!" (סוף סעיף קטן ד' בסעיף "בעיות בהתאמת

ההקלטה לרשימות" בניתוח המפורט של הממצאים בעמוד 20 של הדו"ח).
מהי כוונתו של הבודק בקביעה זו, עם סימן קריאה בסופה? האם רמז הבודק באופן זה לגבי טיבו,
מהימנותו או היותו של עמוד זה מקורי?

בעמוד 9 של הדו"ח, בסעיף 3 של "שיבוץ יסודות טקסט משמעותיים חסרי זכר במקורות
הראיון", במסגרת הכללית של "טיפוסי הביקורת המציגים פערים בדרגת חומרה גבוהה" מכנה
הבודק "פרפרזה" את הביטוי בו השתמשתי כדי לסכם את מה שזכר אבו-נאיף שקרה לשבעת בני
משפחתו ביום כיבוש טנטורה. בעמוד הראשון של רשימותי מן הראיון עם אבו-נאיף כתוב: "3
אחים של בן דודו אספו גופות ותוך כך ירו בהם בדם קר. וכן הרגו גם רביעי... גם דוד אחר שלו בנו
נורה לעיניו ע"י חייל בדם קר. ירו בדם קר באנשים ברחוב". על סך הביטויים הללו מוצא הבודק
כי הכתוב על כך בתיזה "נרצחו מחוץ לקרב" הוא פרפרזה. המילה "פרפרזה" מוגדרת כ"מסירה
חופשית של דברי אחרים" או "תרגום חפשי ומורחב של איזה טקסט" (מלון לועזי-עברי מאת דן
פינס, הוצאת "עמיחי", 1964, עמודה 582). גם אם אסכים שהביטוי "נרצחו בדם קר" הוא
פרפרזה, אשר כמו שכתב הבודק היא "סיכום סך כל הנתונים שהביא אבו-נאיף אודות חמישה
מבני משפחתו" האם ניתן להעלות על הדעת להגדיר זאת כ"יסוד טקסט משמעותי חסר זכר
במקורות הראיון"? ארשה לעצמי, עם כל הכבוד לבודק, להביע ספקות גדולים בנכונות ההגדרה,
המסווגת את הקטע הזה כ"פער בדרגת חומרה גבוהה".

הייתי מציע לבודק לעיין היטב בתמליל הראיון עם עלי עבד אלרחמאן אלערגיא דקנאש
(אבו-פהמי), שם יכול הוא למצוא סימוכין ברורים לכך, שאנשי טנטורה, שקברו חלק מן הגופות
ביום הקרב עצמו חוסלו גם הם לאחר גמר עבודתם, וכי אבו-פהמי וחברו נמלטו מגורל דומה רק
הודות להיכרות מוקדמת של חברו של אבו-פהמי עם אחד מאנשי מעין-צבי שהגיע למקום.

הבודק עצמו כותב שיתכן וגם הבעיה המוזכרת בסעיף 4 בתחתית עמוד 9 ובראש עמוד 10
בדו"ח "חלה האפשרות כי הוא הושמע במקום שהקלטת קטועה", ובכל זאת מציין הבודק
כי מדובר פה בסיכום האינפורמציה שנמסרה. הכיזד ניתן להפוך ביטוי זה של "סיכום
האינפורמציה" ל"יסוד טקסט משמעותי חסר זכר במקורות הראיון", כשהבודק עצמו ער
לכך, ומזכיר את הביטוי "דם קר" "המופיע ברשימות תדי בשני המשפטים הסמוכים
יחסית"? נבצר ממני לחלוטין להבין.

בסעיף קטן 4 בתת הסעיף "ציטוטים בלתי מדויקים", בניתוח המפורט של הממצאים
בתחתית עמוד 20, עוסק הבודק בביטוי "וגם ראיתי, חלקית, מה שקרה להם..." ומזכיר
את ההסבר שלי במשפט שאבו-נאיף ראה שלוקחים אותם (נושא זה מטופל בהרחבה גם
בעמוד 11 בדו"ח). בנקודה זו יש להסביר, גם לגבי אבו-נאיף וגם לגבי אחרים, כי כמעט ואי
אפשר לצפות שהמרוויינים יגדירו עצמם כעדי ראיה להוצאה להורג, כיוון שהאנשים
שהוצאו להורג נלקחו ממקום הריכוז של שאר האנשים ומן המקום אליו הם נלקחו - **לא**
חזרו מהם אנשים חיים. כל מה שיכלו לספר חלקם של האנשים, הוא, שהם ראו אנשים
נלקחים ממקום הריכוז ואח"כ ראו חלק מן האנשים הללו את אלה שנלקחו - הרוגים, כפי
שמופיע בראיון עם אבו-ח'אלד, בו עסקנו בהרחבה בסעיף הקודם.

עלי להדגיש כי אבו-נאיף, שכזכור כמעט פתח את דבריו ב"לא כדאי לדבר", אבו-ג'מיל, הוא
מסטפא מסרי, שאת הראיון עמו לא הורה עורך הדין ארדינסט לועדה לבדוק ועוד כמה מן
המרוויינים, היו יותר מוכנים לדבר על הרג בני משפחתם והרבה פחות אודות ההרג הכללי.
ענין זה בולט ביותר לאורך ראיונות רבים ויש גם שמסבירים זאת במפורש. זהו ההסבר
לאמירות הסותרות של אבו-נאיף בשני העמודים של הרשימות מן הראיון עם אבו-נאיף.
בעוד בעמוד הראשון כתבתי "לא ראה בעיניו רצח לאחר הכניעה" והכוונה היא במפורש
לרצח המוני וכללי, אותו, כפי שכבר הסברתי, לא יכול היה אבו-נאיף לראות ולהישאר חי,
שונה היתה אמירתו של אבו-נאיף לגבי בני משפחתו, מאחר שאותם, כנראה, או חלקם
לפחות, ראה בעיניו שהם נלקחים ולא חוזרים עוד.

בשורות הראשונות של סעיף 2 בעמוד 11 של הדו"ח קובע הבודק כי מן העובדה שלא הבאתי
מתוך רשימותי את הכתוב בהן כי "לא ראה בעיניו רצח לאחר הכניעה אבל כן אמר שבמזל
הגיעו... אנשי זיכרון ומעין צבי..." – "ניתן להגיע למסקנה כי העדר נתון זה בעבודת התיזה
נובע מרצון תדי לחזק ככל האפשר אצל הקורא את עדותו, על ידי הובלתו למסקנה שאבו-
נאיף ראה רצח בעיניו ממש". האם אמירה זו של הבודק על רצוני וכו'. נובעת מכישוריו

הפסיכולוגיים, המאפשרים לו לנחש כל כך טוב גם את רצוני? האם גם ניחוש פרוע זה נכלל במנדאט הועדה? מסופקני.

באמצעו של עמוד 12 בדו"ח כותב הבודק: "עיקר הערפול נובע, כך נראה, מכך שתדי לא הפריד בשאלותיו למרואיין בין ביטויים שונים של הרג לאחר כניעה (ספורדי, מסיבי) להרג שיטתי ואף מתוכנן (על ידי ריכוז, רשימות וכו)". קצת קודם לכך נאמר באותו העמוד: "הדעה האחרת מתבססת על האמירה 'כן כן', שבה ענה פעם אחת באותו רצף שאלות על שאלה כזו, ומתשובה זו מסיק איש הועדה כי אבו נאיף מאותת לשואלו שאין עניין הרג לאחר הכיבוש זר להכרתו. בעל דעה זו מסתמך על חלק קודם (וסמוך) בראיון, שבו הבהיר אבו נאיף לשאלות תדי ומלווהו, שחיילים בשטח (במקור: אלג'יש) הרגו, אך לא היתה זו פעילות יזומה של גוף פיקודי (במקור: אלקיאדה).

כל הניתוח המסורבל והבלתי מובן לחלוטין הזה, נכנס תחת אותה הגדרה של "נתוני מפתח המאותרים במקורות המחקר ולא מצאו את ביטויים בעבודת התיזה", שהיא, כפי שכבר ציינתי קודם לכן, אף איננה מצויה במנדאט הועדה. אך נבצר ממני להבין איזה נתוני מפתח במקורות המחקר אותרו כאן על ידי הבודק ולא מצאו ביטויים בעבודת התיזה. האם השאלה המרכזית לגבי עדות אבו-נאיף היא האם בוצע ההרג ע"י החיילים בשטח או בהרג שיטתי ומתוכנן? האם בכך מטילה הועדה ספק כלשהו באמינות העברת דברי אבו-נאיף בראיון עמו אל עבודת התיזה, גם אם לא לכל מילה ולכל פסיק בדבריו יש אסמכתא מדויקת במקורות? גם כאן – מסופקני.

לקראת סופו של סעיף 2 בעמוד 12 בדו"ח, עוסק הבודק באמירת אבו-נאיף, המופיעה באותן מלים המופיעות ברשימות, באמצעותן הצליח עורך הדין ארדינסט להולכני, זמנית, שולל, בבית המשפט, כאילו, כוונתי בתיזה היתה, שאבו-נאיף, כביכול, ניצל ממוות. חבל, שגם במקרה זה הולך הבודק שבי אחר ארדינסט ומתפתה, בעקבותיו, ללא סיבה, לייחס לי פירוש מוטעה של הינצלות ממוות. האם בדיקת וזיהוי כוונתי גם הן במנדאט הועדה?

3. תופיק אל-עבד אבו-צלאח (אבו אל-עבד)

הביקורת העיקרית של הבודק כלפי, בבדיקת עדותו של אבו אל-עבד, בהשוואה לקלטת ולרשימותי מן הראיון היא כי לא הדגשתי, די הצורך, לדעת הבודק, את היותו של אבו אל-עבד עד שמיעה ולא עד ראייה.

ראשית – נושא זה איננו נכלל במנדאט הועדה, אם כי, כנושאים רבים אחרים, הדיון אודותיו יכול להיות בהחלט מעניין ואף חשוב.

שנית – לעצם הענין, מן הכתוב בתיזה, אין בטקסט הכתוב אודות אבו אל-עבד שום אמירה ממנה עולה שהאיש היה עד ראייה להרג, אשר, כפי שהסברתי כבר, נעשה, לפחות בחלק מן המקרים, בהפרדה משאר האנשים, שהיו מרוכזים, ולערבי, תושב טנטורה, לראות את ההרג בעיניים – פירוש הדבר ליהרג גם כן.

שלישית – מקריאת הכתוב בתיזה, בתחילת הציטוט של דברי אבו אל-עבד, בקטע הראשון, מצוטט מפי הדובר "אלה שירו היו חיילים אבל שמעתי שהקצין האחראי על הכל היה שמשון...". ומיד בסמוך לכך: "לאחר מכן, בכלא, השלמנו בינינו את המידע על מה שהתרחש, מי ברח, מי נהרג וכו'". הבודק מזכיר את הציטוט הזה בסעיף הניתוח, תחת הכותרת "דיוק בציטוט העד" (עמוד 21 בדו"ח). אם זו לא אמירה ברורה של "שמעתי" ולא "ראיתי", יש לחברי ועדת הבדיקה בעיה חמורה ביותר של הבנת הנקרא, ברמה האלמנטרית ביותר.

באשר לדיון באותו סעיף, "דיוק בציטוט העד" – כותב הבודק: "דיוק חלקי בהבאת דברי העד מתגלה בציטוט 'אלה שירו היו חיילים אבל שמעתי שהקצין האחראי על הכל היה שמשון מגבעת עדה'. ניסוח זה הוא בהתאם לרשימות (אמצע עמ' 1). בהקלטה [23 ב' 462 ואילך] אומר המרואיין כי אולי ההרג לא בוצע בהוראת המפקד (מזהה את שמשון כמפקד) אלא באורח ספונטני, בלתי מתוכנן.

בהאזנה לראיון עם אבו אל-עבד ניתן לשמוע:

אבו אל-עבד : לא, לא חושב, לא ראיתי. אני חושב שרק מי שהיה בקרב הם חיילים.
 תדי : עם החיילים האלה היה אחד או שניים קצין שהיה אחראי עליהם שאתה הכרת אותו
 מקודם?
 אבו אל-עבד : בטח היו קצינים. יש צבא שהולך בלי קצינים?
 תדי : לא, אבל אני שואל
 אבו אל-עבד : שמעתי שהיה מפקד הקרב שמשון
 תדי : שמשון איזה?
 אבו אל-עבד : לא יודע. אמרו שמשון ממראח (גבעת עדה). היה קצין, היה אחראי על זה היה
 הדיבור
 תדי : אתה ראית אותו שם?
 אבו אל-עבד : מאיפה אני יודע אם ראיתי אותו. אני מכיר אותו? אני לא מכיר אותו אבל
 אמרו שמפקד האזור היה שמשון. את זה ידעתי אחר כך. לא בזמנו. אחר כך ידענו.
 תדי : הכרת אותו אבל אחר כך.
 אבו אל-עבד : אח"כ ידענו.
 תדי : מה אמרו? הוא בעצמו היה שם, הוא בעצמו הרג אנשים או הוא היה רק אחראי?
 אבו אל-עבד : יכול להיות שהוא לא הרג, אולי החיילים הרגו הוא לא יכול לתת פקודה ולא
 יתכן שהוא חייל הקצין [כנראה הכוונה היא שהוא לא יכול לתת פקודה אלא אם הוא קצין]
 החיילים כמו עדר צאן, אין שליטה עליהם (אלג'נוד פאלתה) לא יכול לעמוד על כל חיל (יתכן
 שכוונתו שלא כל החיילים היו בשליטה).
 אין כל ספק; גם אם יש לפעמים הבדל בניסוח – אין ספק כי הדברים, בתוכנם, דומים
 לחלוטין ואין כל הבדל משמעותי.

4. עלי עבד אלרחמאן אל'ערג'א דקנאש (אבו-פהמי)

צודק הבודק בקבעו כי המלים " ומדי פעם ירו והרגו ופצעו אנשים" אינן בקלטת או
 ברשימות הקשורות לראיון עם אבו-פהמי, ואינני מתכוון לחפש סיבות לדבר. יש לציין שמלים אלו
 הוכנסו לפסוק, בו אמר אבו-פהמי: "הם נכנסו לכפר העמידו אותנו בשורה ליד הים, הציבו מפה
 ברן ומפה ברן והכניסו את הסירות שלנו, שהן כ- 12 במספר לים, כדי לירות בנו אנחנו, הנמצאים
 כאן".

מאחר ואין בידי כיום רשימות נוספות של הראיון עם אבו-פהמי, ואיני רוצה לקבוע בפסקנות כי
 אמצא עוד משהו בעתיד (אם כי יתכן כי יקרה הדבר), יכול אני לקבל את האפשרות שיש כאן
 "צירוף רשלני של נתוני רשימות". איני מקבל בשום פנים ואופן את ה"פירוש המחמיר", המציג
 את המלים הללו כ"תוספת מכוונת שמטרתה 'שיפור' העדויות לטובת הארגומנט המוביל בפרק"
 (סעיף 2 בעמוד 9 של הדו"ח).

קשה למדי לקבל את אמירת הבודק כי "לא מצאנו הסבר כיצד יכול יסוד ההרג המוצע במשפט
 המסומן להשתבץ עם המשפט שלפניו", שכן, המילה "הרג" עצמה מופיעה בפסוק הזה עצמו, כפי
 שכבר הצגתי לפני כמה שורות, והבודק עצמו מטפל ארוכות במשפט זה עצמו (סעיף 3 תחת
 הכותרת "חשיבת המרואיין כעד להרג המוני – נתונים מהקלטת", בעמוד 22 של הדו"ח). אין שום
 צורך, בעדותו של אבו-פהמי, להוסיף דבר וחצי דבר על מה שנאמר על ידו. זוהי עדות קשה ביותר
 וכל המאזין לראיון זה עם אבו-פהמי אין לו ספק קל שבקלים כי המדובר הוא בהרג המוני,
 שהתרחש בטנטורה ביום כיבוש הכפר, כפי שמבחין גם הבודק.

סעיפים 4 ו- 5, בעמוד 23 בדו"ח עוסקים בנושאים נוספים, עליהם דיבר אבו-פהמי בפגישות
 נוספות, בהן ראיתי את האיש, שהוסיף, מדי פעם, פרטים נוספים, שחלק מהם מופיע גם
 ברשימות.

ארשה לעצמי להוסיף פירוט חיוני לאחת הנקודות המועלות ע"י הבודק בסעיף בו מצביע על היות אבו-פהמי עד להרג המוני. בתשובה לאנשי זיכרון יעקב על אמירתם "למה הרגתם את האנשים כך ברחובות?" לא מכחישים החיילים את ההרג, אלא מתרצים: "אלה עיראקים וסורים" ועל כך מסבירים להם אנשי זיכרון יעקב כי "אלה בני טנטורה", אותם הם מכירים היטב מהיותם אורחיהם בימי הקיץ.

ענין נוסף שאינו מוזכר ע"י הבודק הוא העובדה כי אבו-פהמי, בטרם עזב את הכפר הודות להיכרות מוקדמת של חברו עם האיש ממעין צבי, הספיק לרשום את שמותיהם של 95 גברים ושתי נשים שנהרגו בכפר. אין כל ספק שמול שלוש עדויות מפורשות של אנשי "אלכסנדרוני", על בין 20 ל-30 הרוגים מקומיים בטנטורה, שניים, שדיברו על כך בעדויותיהם בראיונות איתם – בנץ פרידן המגיד וטוביה הלר, שהיה מפקד מחלקה בפלוגה א', שכבשה את טנטורה מצפון וכן הדו"ח הכתוב של קצין המודיעין אברהם.

מגוון למדי לראות את ניסיונותיו הפאתטיים של עורך הדין ארדינסט לייצר איזושהי גרסה מפוברקת אודות 80 עד 100 חללים מקומיים בטנטורה, גרסה שאין לה כל בסיס להיאחו בו, לא בכתב, לא בעל פה.

5. מחמד עבד אל-ראזק חצאדיה (אבו-ריאצ')

בעדותו של אבו-ריאצ' מצאה הועדה "ייסודות טקסט משמעותיים חסרי זכר במקורות הראיון, במסגרת "טיפוסי הביקורת המציגים פערים בדרגת חומרה גבוהה", בסעיף 5 בעמוד 10 של הדו"ח. וכל כך למה? מאחר והמלים "ושהיה בכפר הרג גדול" אינן מופיעות בהקשר ישיר עם הפסוק בתוכו הן כלולות בתיזה. פסוק זה בא לסכם כמה וכמה אמירות כמו: "יש כאלה שנהרגו במלחמה ויש כאלה אחרי, שנהרגו, הם בחרו בכמה צעירים וירו בהם" וכן גם: "אחרי שגמרו [לקבור] רצו לחסל אותם" וכן הדברים המובאים ע"י הבודק עצמו, "הירגו ושחטו ומה שיהיה יהיה" (סעיף ב' בתת סעיף הנקרא "מיקום אמירות אבו-ריאצ' בקלטת בעמוד 24).

לפיכך בכתבי במשפט, אודותיו מתנהל הדיון "הרג גדול, גם לאחר שהכול נכנעו ופסקו מלהילחם" אין לראות בדברים חריגה מן הנאמר ע"י אבו-ריאצ', גם אם אותו ביטוי, ככתבו וכלשונו לא נמצא בראיון המדובר.

גם לגבי עדותו של אבו-ריאצ' עוסק הבודק במעמדו של אבו-ריאצ' כעד שמיעה. ושוב, עלי לשוב ולציין כי בראש וראשונה אין הדיון בשאלה זו נכלל במנדאט הועדה, שאמורה היתה לדון בהתאמת הציטוטים שבעבודת התיזה שלי למקורותיהם בקלטות וברשימות ותו-לא.

שוב ושוב מפליא הדבר, ההליכה הזו, עקב בצד אגודל, בעקבותיו של התובע, נציגם המשוחד של אנשי "אלכסנדרוני", בכל ההמצאות והפיתולים אליהם הוא מוביל.

האם זה מכובד? האם זה אקדמי?

מקובל עלי שכאשר מתבצעת בדיקה – יש לבצעה ללא כחל וסרק, אך מדוע לחרוג באופן כה בוטה מן המנדאט של הבדיקה? האם יש מניעים נוספים שאינם מוכרים וידועים לי, או לציבור הרחב?

מדוע יש לחזור ולעסוק בשאלה הטריואלית מנין הוא אבו-ריאצ', כאשר ידוע, עפ"י הראיון וגם על פי התיזה, כי אבו-ריאצ', בשנת 1948 הוא בן הכפר פוריידיס, נער בן 17 שנים, הלומד בבית הספר בטנטורה ולכן גם התמצא בכל המתרחש בכפר, עד יומו האחרון. אין כל ספק כי אבו-ריאצ' – עד שמיעה הוא, מכל בחינה שהיא. הן מאחר והיה תושב פוריידיס ושהה שם בעת כיבוש טנטורה והן מאחר וכמו רבים אחרים מתושבי טנטורה עצמם, לא ראה אבו ריאצ' את המתרחש ובוודאי שלא ראה את ההרג ההמוני שהתרחש בכפר.

השאלה האחרת החשובה היא האם עדותו של אבו-ריאצ' היא מהימנה – היא החשובה והקובעת, ולצורך דיונו, הדברים שמספר האיש במהלך עדותו, בהשוואה לסיפורם של השאר נשמעים אמיינים ומקובלים, כשפרטים מסויימים מתוכם מקבילים וחופפים באופן מלא כמעט, עם סיפוריהם של האחרים, כמו למשל פרשת הצלתם ממוות של תושבי פוריידיס, שקברו את חללי טנטורה ע"י יעקב אפשטיין.

6. אלחנן ענני

ביקורתו של הבודק את עדותו של אלחנן ענני היא, בעיקרה, כי הסגנון מעורפל והדוגמה הראשונה לכך היא אמירתו של אלחנן כי, "כסייר, השתתפותו בלחימה עצמה היתה חלקית למדי", אך אלו הן מלותיו של אלחנן עצמו.

כאשר אלחנן אומר, והדברים מוקלטים כמובן: "בטנטורה לא לחמו פנים אל פנים. היו בעיקר צליפות, נהרגו, לא נהרגו במסות. ברגע שהם הרגישו קצת יותר חלשים הם היו בורחים או הרימו ידיים", ואח"כ ממשיך: "ברור, ברגע שהתחלת לחוץ אותם אז הם ישר נכנעו ופה ושם צלפים", אזי כיצד אמור אני, המראיין לקבל עדות זו, מהימנה או לאו?

במקרה זה יש להוסיף שאת עיקר אמירתו של אלחנן בשני הציטוטים שהובאו – הרמת הידיים בשלב מוקדם, יחסית, לפחות בצד הצפוני של הכפר, ממנו נכבש הכפר, וירי הצלפים שמעתי גם ממרואייני "אלכסנדרוני" האחרים, שהיו בוודאות בין הלוחמים, כמו הניו ודן דרינגט, כמו טוביה היר, או צבי לדרמן ואחרים.

לפיכך, כאשר אומר לי אלחנן: "תראה, זה סיפור שאני ניסיתי לארגן לי אותו במחשבה אחרת. היו כמה מקרים כאלה ב"אלכסנדרוני". תראה, זה אני שאלתי את עצמי כשגמרתי את המלחמה איך אתה תצא אחרי זה בן-אדם נורמלי, הרגת ורצחת בלי משפט, לא היה בית משפט אז. אם היה נהרג לך חבר או שני חברים ואתה היית יוצא מכלל שליטה, אחרי כפר סבא הערבית 13 – 14 הרוגים, לכל אחד יש משקע קצת."

לאחר שמיעה, שוב ושוב של הראיון הזה; האם זהו דיבור ברור? האם זהו דיבור מעורפל?

האם נוצר ספק כלשהו שהאיש מדבר על אירוע טראומטי ביותר עבורו כלוחם? ואולי חזרתו אל הדברים הבעייתיים הללו גורמת לו לדבר באופן הנקרא "מעורפל" ע"י הבודק? האם כשאדם מדבר על הרג ורצח ללא משפט, שבוע ימים לאחר מה שקרה בקרב בכפר סבא הערבית וכשידועות לנו עדויות נוספות על מעשי נקם, כמו למשל העדות הכתובה של תוליק (נפתלי) מקובסקי ואחרים, האם יכול להתעורר ספק כלשהו לגבי השאלה כיצד רואה אלחנן את הדברים

אמת, נכון הדבר, כי בציטוט דברי אלחנן, נהגתי במידה מסוימת בדרך של סיכום הדברים שאמר, על מנת שלא להיכנס לציטוטים מאד ארוכים, אך אני מציע לבודק עדותו של אלחנן להאזין שוב ושוב לעדותו של האיש ולהיווכח שלא נשתנה דבר בתוכן העדות, גם אם השתמשתי, פה ושם במלים שונות, וגם אם כיניתי את התמונה שעלתה מדבריו "הרג המוני", לא כציטוט, כי אם כתמונה מסכמת, המהווה, כמובן, אינטרפרטציה שלי לגבי הדברים ששמעתי מאלחנן.

בזמנו, בעת הכנת וכתובת העבודה, העסיקה אותי לא מעט השאלה, איך וכיצד קרה שאלחנן היה אחד היחידים שדיבר, והרבה יחסית, על הרג האנשים לאחר הקרב ללא משפט, ובאופן שלא הותיר ספק, כי הדבר העסיקו לא מעט. שאלתי עצמי לא פעם, למה דווקא אלחנן? שתי תשובות אפשריות היו לי לשאלה זו: ראשית, העובדה שציין, מפורשות, שהוא, בקרב עצמו לא השתתף ושנית – העובדה שאלחנן עלה עם משפחתו מגרמניה, שהיתה תחת שלטון היטלר, וככל הנראה הדברים הללו העסיקוהו לא מעט. זוהי, כמובן, האינטרפרטציה שלי לענין זה.

הבודק מעיר שהשתמשתי ברשימות בביטוי "בענין ההרג" וטוען כי אמירות אלחנן היו פחות מפורשות (סעיף קטן 3 תחת הכותרת "סגנון חפשי ועיבוד אמירות המרואיין" בעמוד 26), אך אם האיש מדבר על רצח והרג ללא משפט, כפי שציטטתי במדויק מן הקלטת, מה מציע לי הבודק, באיזה ביטויים אוכל להשתמש כדי להעביר נאמנה את דברי אלחנן?

כשאלחנן מצטט לי בשיחה, אודות טנטורה, את מה שלימד אותו יהודה הררי בקורס המכ"ים, כי "אתם באתם לכאן ללמוד להיות רוצחים" וחוזר על הדברים פעמיים לפחות, לא נותר ספק רב אל מה מכוונים דבריו וגם אם התרשם הבודק שהדברים נשמעו, במידה מסוימת מעורפלים, ניתן בהחלט לשער, והשערת נכונה וטובה כמו זו של כל אחד אחר, שהיתה מידה מרובה של אי-נחת באלחנן כשדיבר על הדברים הללו, אגב, לאחר מספר שעות, בהן כבר ישבנו, בשעה מאד מאוחרת, לאחר חצות הלילה.

7. יוסף גרף

ביקורת הבודק את טיפולי בעדותו של יוסף גרף מעוררת בי כמה וכמה שאלות בסיסיות.

האם הקשיב הבודק לקלטת או הסתפק, כפי שכבר נוכחנו במקרים קודמים בקריאת מה שכתוב ב"תיזת ארדינסט ותו- לא.

אם הקשיב הבודק לקלטת – איך יתכן שיטען, בסעיף קטן ג', תחת סעיף 3, בכותרת "ניתוח ממצאים לקטע 6 – סגנון אמירות" כי לא איתר בהקלטת הראיון את האמירה המתייחסת לשוד וביזה בכפר כשיוסף גרף אומר מפורשות: "החבר'ה כל אחד נכנס לבתים... כל אחד לקח קצת שלל", זאת, מעבר לאמירות על כסף וזהב שנזכרו מספר פעמים אך לעתים בהקשר עם הצבא כגוף ולעתים עם אנשי האזור שהגיעו לכפר.

שאלה נוספת: האם אין הדבר ברור ומובן מאליו, כי, כשבאים לסכם ראיון עם עד, הנמשך לאורך שעה, שעה וחצי או יותר, יש לערוך את הדברים המובאים מתוך הראיון וכמובן, לקבץ ממספר מקומות את הדברים הרלבנטיים לריכוזים הגיוניים, המתבקשים מן הסדר האלמנטרי של עבודה בעדויות שבע"פ? האם צריך בכל פעם מחדש להודיע במיוחד על צירוף הקטעים השונים יחדיו?

כאשר תוהה הבודק מנין לקחתי את הביטוי "כמעט ללא כל הבחנה" בסעיף "ניתוח ממצאים לקטע 6 – סגנון אמירות" (עמוד 27 בדו"ח), מביא הבודק את הקטע המקביל מן הקלטת, שם אומר גרף "ואז הסתערו עליהם והרגו כמעט את כולם". אכן, המלים הן שונות; האם גם משמעותן? דומני שאין הבדל כלל במשמעות, וזהו הדבר החשוב אותו יש לבדוק, כשמאשימים מישהו בשקר ובזדון.

האם עקב הבדלי הסגנון (מילה בה משתמש גם הבודק) חל, במקרה זה, שינוי כלשהו בתוכן?

בחלק האחרון של ביקורתו על עדות גרף מטפל הבודק, שוב, ללא כל מנדאט לכך, בקטעים, אותם לא הכנסתי לתיזה ואשר, לדעתו, צריך הייתי להכניסם.

מעבר לאמירה הבסיסית, עליה חזרתי מזה מספר פעמים, כי אין זה בשום פנים ואופן לשיקולו של בודק נכונותם של הציטוטים האם צריך הייתי או לא להכניס או לא להכניס קטע מסוים - באותם עניינים, עליהם מצביע הבודק, בוודאי שאין כל חשיבות להכנסת אותם הקטעים, אשר הוכנסו על ידי כחלקים מעדויותיהם של אחרים.

נקודה נוספת עוררה את תמיהתו של הבודק: האמירה "...ואולי גם יותר" שנוספה למספרים 140 או 150 הרוגים, עליהם דיבר גרף. הבודק, משום מה אינו מביא את הקטע המקביל בהקלטה לאמירת המספרים בתיזה. האם מקרה הוא? לא בטוח. גרף בהקלטה אומר: "אני חושב שבסוף ספרו מספר 140 או 150, כל הצעירים." יתכן שהאמירה הנוספת אודות כל הצעירים נאמרה ללא סיבה מיוחדת, אך יתכן גם שנאמרה כדי לבטא אפשרות שאולי אף יותר מ- 150 נהרגו בטנטורה אותו יום כי דובר על "כל הצעירים" וזה, כנראה, מה שגרם לי להוסיף את האמירה "ואולי גם יותר", אך זוהי, כמובן, הפרשנות שלי לענין והיא איננה מחייבת את הבודק או כל אחד אחר.

8. מרכזי (מוטל) סוקולר

בקטע הראשון המטפל בעדותו של סוקולר עוסק הבודק, במסגרת ניתוח הנתונים, בבדיקת הנתונים בהשוואה לקלטת ומציין שבכמה מקרים זיהה פעולת עריכה של החומר (עמוד 29, "ניתוח נתונים", סעיף 1). אינני מבין את הרבותא שבעריכת החומר.

עריכת החומר, עפ"י מיטב הבנתי, הוא חלק חשוב ומשמעותי בהכנת חומרי הגלם לקראת עריכת וכתובת התיזה ולו לא עשיתי זאת היה דבר זה יוצר פגם כבד משקל באיכות התיזה! האם נראה בעיני הבודק הגיוני שכל אימת שמצרף אני חלקים מעדות המרואיין עלי להכריז על כך במיוחד? האם אין הדבר הגיוני די הצורך?

בקטע הבא באותו העמוד בדו"ח (עמוד 29), עוסק הבודק בנתונים הקיימים ברשימות ולא בקלטות. לא במקרה פעלתי, בראיונות שערכתי, הן בהקלטת המרואיינים והן ברשימות הדברים,

תוך כדי הראיון. לא פעם שימשו הרשימות השלמה חשובה וחיונית למידע שנמסר ע"י המרואיין, ולו גם באותם מקרים בהם תקלות שנוצרו בעת ההקלטה וגרעו ממנה חלקים חשובים יותר או פחות מן הראיון.

בסעיף 3 באותו העמוד בדו"ח (29), עוסק הבודק ב"אי דיוק בהבאת נתונים בתיזה/ציטוטים שמקורם לא זוהה". הבודק עוסק בביטוי "אספו מהם את הנשק".

ובכן, להלן, מספר אמירות, אותן השמיע סוקולר בראיון הראשון עמו ב- 16.3.1997: "והעמידו אותם מי שיצא העמיד אותם... היה סיבוב ככה, כולם למעלה עם הידיים למעלה". האם נראה לבודק שבשעה שעמדו וידיהם למעלה היה נשק בידיהם?

עוד ציטוט: "אז כבר היו יריות בינינו גם אלה שמסרו את עצמם נהרגו היה איזה 230 הרוגים". האם אפשרי שלא להאמין שמסרו את עצמם היה לאחר מכן נשק בידיהם?

ציטוט נוסף: "הנשק מסרו על המקום" וכן: "בלי נשק. איזה ש... אז... במקום איפה שהם היו הם מסרו את עצמם אז הנשק כבר לא היה להם בידיים" האם אפשרי, אחר אמירותיו האחרונות של סוקולר לפקפק בשאלה האם אספו מהם את הנשק.

אין מניס מלשואל: האם האזין הבודק לקלטות? ספק גדול בדבר.

גם בראיון השני, מיום 2.9.1997 אומר סוקולר: "230 איש עם הידיים למעלה". גם לגבי ציטוט זה שווה לשאול, האם יתכן שכאשר עמדו 230 איש עם הידיים למעלה היה נשק בידיהם?

האמירה "כשהכל נגמר- כל המקומיים שנכנעו קודם לכן ומסרו את נשקם, כמובן, היו מתים" מוצגת ע"י הבודק ככזו שאינה מופיעה בראיון, והשאלה, כמובן, נשאלת, האם אין דברים דומים שנאמרים ע"י סוקולר, במלים שונות, אך באותו התוכן?

לאחר שאמר סוקולר את המספר 230 שאלתיו האם באמת מדובר על 230 ממש, האם ספרו אותם. תשובת סוקולר היא: "לא, לא ספרנו אותם, בערך. אחרי זה כשהם נהרגו אז ספרו אותם." לשאלתי לאיזה מספר הגיעו, ענה סוקולר שלאותו המספר. לשאלתי כמה מתוכם נהרגו בקרב ענה סוקולר: "כל אלה לא נהרגו בקרב. הצלף דפק לבחור שלנו ברגל, יריות, אז התחילו יריות, אז כבר התחילו להרביץ אחד לשני, אז הם נהרגו. אז כבר היה תוהו ובהו, לא ידעו מאיפה יורים" – דברים שנאמרו ב- 2.9.1997.

בראיון הראשון, ב- 16.3.1997, לאחר ששאלתי: "כמה אנשים יצאו שמה כבר ונכנעו בינתיים?" אמר סוקולר: "איזה מאתיים. אני קברתי אותם." האם הדברים המושמעים ע"י סוקולר שונים, מהותית, מן המשפט המובא ע"י הבודק כלא קיים? לא בטוח.

בסיכום הדברים שמסר סוקולר על מה שקרה באותו הבוקר בטנטורה, בשני ראיונות שונים, צריך היה לתמצת את הדברים ולמסור, בקצרה, את העיקר. לכן, אין חשיבות גורלית לשינוי נוסח, המחליף, לעתים, מלים, אך בשום פנים ואופן לא את המשמעות, וזהו העיקר, לענייננו.

הטיפול בעדותו של מוטל סוקולר, בשני הראיונות הנפרדים, היה מעניין במיוחד, בתוקף העובדה שאלו הן שתי עדויות נפרדות של אותו אדם, בהפרש זמן של כחצי שנה בין שני המועדים, בדיוק כשם שקרה הדבר בשני הראיונות, בהם טיפלתי, של צאלח עבד אלרחמאן אבו-משאייח' או שני הראיונות הנפרדים עם בנץ פרידן, מפקד גדוד 33, גם אתו בהפרש של כחצי שנה בין ראיון לראיון.

נכון הדבר, כי לא כל אמירותיו של סוקולר במפגש הראשון שוות וזהות עם מה שאמר במפגש השני, שכן, המדובר הוא באדם, הנזכר בפרשיות בנות חמישים שנה ותהליך ההיזכרות מתנהל במסלול מעניין, בו מדי פעם מתגלים עוד ועוד פרטים, ככל שנמשכת השיחה, ולאחר מכן, כשהתקיימה הפגישה הנוספת עמו, נוספו עוד פרטים וכן נשתנו גם פרטים אחדים. טבעי הדבר ואף מתקבל על הדעת. זהו הקטע המייחד את העדויות שבע"פ, אשר כל עוד איננו הופכים אותן למסמכים, בהם מתמללים אנו אותם בצורה פרטנית – נשארות הן עדויות שבע"פ.

בסעיף 3 בעמוד 30, עוסק הבודק בשאלה האם היו זרים בטנטורה. למרבה הצער, ככל הנראה, לא קרא הבודק עמודים שלמים שהקדשתי לבדיקת השאלה האם היו או לא היו זרים בטנטורה. האם יש רע בכך שטיפלתי גם באמירותיו של סוקולר בנושא זה?

בדברים המובאים מפי סוקולר, קיים שילוב הכרחי בין שתי הפגישות עמו, המביא מתוך הראיונות את עיקר הדברים, לעתים גם בנוסח מקצר ומסכם ואיני רואה מה פסול בכך.

סיום ביקורתו של הבודק, בסעיף 4, בעמוד 30, מטפל ב"נתוני מפתח המאותרים במקורות המחקר ולא מצאו את ביטויים בעבודת התיזה", כ"טיפוסי ביקורת המציגים פערים המוגדרים כבעלי דרגת חומרה גבוהה".

ראשית – יש לחזור ולומר באורח הברור ביותר: לא היה לועדה מנדאט לעסוק, אלא באותם ציטוטים המובאים בתיזה ומידת מהימנותם עם מקורותיהם בקלטות וברשימות. בנושא זה עוסק הבודק בענין השתתפות סוקולר במשלחת שניסתה משא ומתן עם הכפר טנטורה למען כניעתו ללא קרב. נושא המשלחת המדוברת הוזכר בהקשר עם עדותו של יוסף גרף. לא סוד הוא דבר המשלחת ועסקתי בכך בהתאם למה שמצאתי לנכון. כל הנושא של כיבוש טנטורה ופינוי הכפר, המובא בהקשר עם ליסנסקי ואמירתו של סוקולר כי לו נכנעו אנשי טנטורה היו נשארים במקומם, מובא כדיון חשוב, שנראה בעיני כחשוב ושייך לנושא.

באשר למהימנותו של סוקולר, שזהו, לחלוטין, נושא שנמצא רחוק ביותר מתחום המנדאט של ועדת הבדיקה, חשוב היה לי לוודא נקודה זו במיוחד ואכן עשיתי זאת, כי סוקולר הוא היחיד, שעסק בקבורת הגופות בימים שלאחר הקרב וזהו, אכן, נושא חשוב למדי, וכן, בגין עדותו המיוחדת לגבי שמשון משבץ, אל פרטיה התייחסתי בהרחבה בתיזה עצמה. ומאחר ואכן, בדקתי את נושא אמינותו של סוקולר, יכול אני לומר, במידה רבה של ודאות, שניתן, בהחלט, לסמוך על אמינותו, למרות הטעות, בה לקתה עדותו בענין תקופת כהונתו של דוב יוסף בממשלת ישראל.

9. נגייה חסן איוב

הראיון עם נגייה חסן איוב היה מיוחד במינו, הן מבחינת תוכנו והן מבחינת מצב הרוח והאווירה המיוחדת בו, בה ניתן לחוש, כמובן, רק אם מאזינים לו בשום לב. קשה במיוחד לסכם ולתמצת את הראיון הזה, כי הרבה דברים שנאמרו בו יש להם חשיבות גם כדי לתאר את התחושה שליוותה את כל אותו היום הנורא שעבר אז עליה. לכן, בעריכה ובסידור חומר הראיון של נגייה להבאתו אל תוך התיזה לא נשמרו ואף לא יכלו להישמר הצורה המקורית והטקסטים המקוריים כולם, ובשלמות, ולכן, יש מספר ביטויים שאינם מתאימים, מילולית, בעיקר.

המקרה הבולט ביותר, אותו מציין הבודק, בשימוש באמירה שאינה קיימת בקלטת או ברשימות, הוא האמירה המיוחדת לנגייה: "והם זיהו כל מי שחיפשו לפי רשימות שהיו להם וכל מי שהצביעו עליו מיד לקחו אותו וגמרו אותו" (סעיף 1 ב"אמירות שלא נאמרו בראיון והוכנסו לתיזה" תחת הכותרת "ניתוח מפורט" בעמוד 31).

עלי לציין, שכאשר אמרה נגייה שראתה את הוצאתו להורג של אדם אחד בלבד (סלים אבו-שוקור), שאלתי אותה מיד, האם יתכן שבשביל אדם אחד בלבד הביאו את שני האנשים רעולי הפנים ובניגוד מוחלט לקביעת הבודק, שאת התשובה "כן" שמע הוא אותי אומר, לא היו הדברים מעולם, ואת התשובה הזו השמיעה דווקא נגייה, ועם כל הכבוד – מוזמן הבודק להקשיב לקלטת קשב רב ויגלה את העובדה הפשוטה, שאיני שואל שאלות ועונה עליהן בעצמי, למרות שהדבר עומד בניגוד ל"תיזת ארדינסט"!
לא בחינם שאלתי את נגייה על שני רעולי הפנים, כי היא לא חדלה מלהזכיר שמות אחדים מאלה שנהרגו בטנטורה באותו היום.

לאחר בדיקה נוספת – אין לי כל צל של ספק, כי שגיתי בהכנסת הציטוט הנוסף לדברי נגייה, גם אם תיאורה התאים לכמה מן הסיפורים האחרים ששמעתי באותו הקשר.

שאלתי את עצמי מנין וממה נבעה הבעיה שזכרה. אין ספק שמדובר פה בציד אנשים, עפ"י רשימות שהיו קיימות, עם "ציידיים" רעולי פנים, שהיו בטנטורה באותו הלילה, כך שאין לומר שזוהי המצאה שרירותית ואף אין זו המצאה שהמצאתי יש מאין! לאחר מחשבה מעמיקה הגעתי למסקנה כי השגיאה שעשיתי בהדבקת המשפט הזה לנגייה מקורו בכך, ששמעתי אותו שוב ושוב

מכמה וכמה מן המרואיינים, אשר גם הם דיברו על הרשימות, על בעלי הפנים הרעולים ועל ציד האנשים. דברים אלה שמעתי מאנשים כמו אבו-משאייח', אניס דיב עלי ג'רבאן, שהעיד על תפיסת 27 אנשים, מנמר אחיו, שסיפר גם הוא על תפיסת אנשים וכן גם ג'מיל חסן עבד מלך ח'ליל, שהעיד על היות שמשון אחראי על תפיסת האנשים.

בסעיף 2, באמצע עמוד 31, במסגרת "אמירות שלא איתרנו בקלטת, בתמליל או ברשימות תדי" ישנן גם כן מספר אמירות להן לא מצא הבודק מקור.

טוען הבודק: הפסוק "עד היום אינני מבינה מה רצו היהודים מטנטורה", המופיע בתיזה בעמוד 141 הוא ציטוט לא מדויק. בדקתי שוב ושוב את דברי נגייה בנושא זה ושוב, זהו סיכום, המבטא בקצרה את דבריה הרבים של נגייה, המדברת על כך שטנטורה לא הפריע ליהודים במאומה ולא עשה דבר שהצדיק את כיבוש הכפר וחיסולו. לכך יש לחבר את מה שחיבר גם הבודק ונשמע בקלטת: "היהודים רצו שניכנע בפניהם". בקלטת מספרת נגייה על נסיונות אנשי זיכרון יעקב לשכנע את טנטורה להיכנע ואי אפשר לא להתייחס לקשר שבין הדברים הללו לשאלה היסודית "מה רצו היהודים מטנטורה" ואי אפשר לא לראות בבירור את הקשר בין הדברים, גם אם הניסוח שונה מבחינת המלים עצמן. אי אפשר בדברים אלה להיכבל במדויק לראיון, כי הדבר עומד, פעמים רבות, נגד הצורך לעבד ולסכם את העדויות בע"פ ואי אפשר לטפל בעדויות הללו ללא פעולות הסיכום והתמצות הללו.

הסעיף הנוסף שבו מציין הבודק אמירה שאינו מוצא את מקורה, בהמשך הסעיף, בעמוד 31 בדו"ח, הוא מה שמופיע בעמוד 141 בתיזה: "וכשזזנו משם ערכו עלינו חיפוש גופני מדוקדק". מקרה זה הוא מוזר ביותר, כי אילו הקשיב הבודק לקלטת היה שומע את המשפטים כדלקמן: "הצבא רצה להתחכך בנשים. אבל הנשים היו חזקות ולא נתנו להם. על שפת הים הביאו שתי נשים שחיפשו עליהן והפשיטו את הנשים... על שפת הים הביאו שתיים... מי שיש לה זהב מי שיש לה כסף לקחו אותו... לקחו זהב אל-דוניא (כל הזהב שבעולם) ימא שו אחידו (הוי, אמא שלי! כמה שלקחו!)"

באותו ענין של לקיחת השלל והביזה כתבתי גם ברשימותי: "נשאר בכפר כל רכושנו ונשארנו עם בגדינו לגופנו ותו-לא". אין ספק. מי שיודע מה משמעות הדבר מבין לחלוטין שאכן, חיפוש מדוקדק נעשה על גופותיהן של כל היוצאות מן הכפר.

איך יתכן שארבעה חודשי בדיקה אינם מספיקים כדי לגלות את הדברים הכל כך ברורים ומובנים מאליהם – קשה לי להבין.

10. נמר דיב עלי ג'רבאן

בדיקת עדותו של נמר דיב עלי ג'רבאן יכולה להוות הוכחה שאין טובה ממנה, מדוע ועד כמה יש חשיבות לרישום דברים בעת הראיון, במקביל לעבודת רשם הקול.

בדיקת הקלטת בידי הבודק אפשרה לו לגלות בקלות, יחסית, כי אכן, קרתה תקלה בעת הראיון, מצברי רשם הקול יצאו משימוש והתוצאה היא, שהחלק החשוב ביותר בראיון עם נמר, לא הוקלט, בעצם.

אין כל ספק, כי בשעה שנמר מספר על הגעת האנשים לשפת הים חלה תקלה בהקלטה והיא מסתיימת כאשר מספר נמר על שצמן מבנימינה.

נכון עשה הבודק כאשר, בבדיקתו, גילה, כי בהמשך השיחה חזרנו והתייחסנו לאותם דברים אליהם כבר התייחסנו קודם לכן, ואין הוכחה טובה יותר לכך שחסר שם אותו החלק, בסעיף 6 בעמוד 10 בדו"ח וכן גם בסעיף 3 של "ניתוח הממצאים" בעמוד 33.

11. רשימה חסן איוב אלאעמר

התייחסות הבדוק לעדותה של רשידה – תמוהה ובלתי מובנת בעיני.

האם גילה הבדוק ציטוט המופיע בתיזה שאין לו מקור ברור ברשימות או בקלטת? האם משהו מדבריה של רשידה מסולף או שקרי?

שוב, לפי מיטב הבנתי, הקדישה הועדה עמוד שלם של הדו"ח (עמוד 34) ללא סיבה מספקת הנראית לעין, אם זוכרים אנו, ואנו אמנם זוכרים, מהו מנדאט העבודה של הועדה.

האם ה"האשמה" שלי, המופיעה ב"תיזת ארדינסט" כ"מגמתית", דבר שבכל מקרה אין לו ידיים ורגלים, מהווה סיבה כלשהי לוועדת הבדיקה לחקור ולבדוק?

איך יכול להיות שהגורם המגמתי ביותר בכל הפרשה, עורך הדין של אנשי "אלכסנדרוני", מעיז לקבוע על מי שעורך מחקר היסטורי אקדמי שהוא עצמו מגמתי, ואילו הוועדה, האמורה לבדוק את מהימנות הציטוטים בעבודתי אל מול חומרי הגלם בקלטות וברשימות – חוברת אל אותו עורך דין ובדוקת, בניגוד למנדאט המסור בידה, את השאלה אם כתיבתי היא מגמתית.

עלי לציין שגם אם הערתי על דבריה של רשידה אודות שני התימנים אשר חילקו מים לאנשי הכפר וגם לא ירו בהם, ש"התופעה של חיילים שאינם יורים היתה מיוחדת במינה באותו יום", זוהי אמירה לגיטימית ביותר, הנובעת מהתרשמות עמוקה מראיון ארוך ונרגש עם אשה, המספרת על מעשי הרג רבים, שהיא זוכרת, וכמובן, הותירו בה משקע עמוק ביותר של זיכרונות מרים, בתוכם בולט ביותר סיפורה המיוחד של רשידה אודות שני התימנים.

הערה נוספת: לאחר קטע ארוך, בו מסביר הבדוק כי טועה עורך הדין ארדינסט, כותב הוא, בכל זאת, כי אופן הבנתי בעייתי בעיניו.

שאלה: האם תיאור התמונה כפי שהיא מצטיירת בעיני רשידה יכול להיחשב בעייתי? האם לא זכותי ואף חובתי, כמי שראיין את רשידה לתאר את דברי רשידה, כולל הרושם שמתקבל בעיני לגביהם? האם היה הגיוני יותר אם הייתי מראיין את אנשי "אלכסנדרוני" כדי לקבל מהם את תחושתם לגבי אמירת רשידה אודות שני התימנים המדוברים?

מוזרה בעיני ביותר הצגה זו של הדברים בידי הועדה. לא אקדמית וגם לא הגונה כלפי המשימה שקיבלה על עצמה.

12. שלמה אמבר

במה עוסק בודק עדותו של שלמה אמבר?

דיון ארוך ומפולפל, המתבסס רובו ככולו על מה שאמר ארדינסט ומה שלא אמר, כאילו היה "אורים ותומים".

בסעיף 7, בעמוד 10 מקבלת הועדה כי אכן נאמר הפסוק "פה בטנטורה רצחו ערבים" אלא שיש לה הערה על כך שאני מעוות את אמירתו של אמבר. הכתוב מפנה לדיון בפרק ב', סעיף 5, בעמוד 13 של הדו"ח ומה אני מוצא בעמוד זה? דיון ארוך ותמהוני למדי, על שאלה שנשאלתי בע"פ ע"י הועדה, עניתי עליה, הבהרתי את מה שנתבקשה הבהרתו והנה, כאילו לא הוסבר דבר וכל הסיפור חוזר מחדש בדו"ח, כאילו לא נשאלתי וכאילו לא עניתי. הפסוק הראשון בסעיף 5 בעמוד 13 אומר: "אמירות שונות מהראיון עם אמבר שונו או נעלמו בתיזה".

ובכן – על אמירות שנעלמו – חבל להקדיש זמן רב. הראיון עם שלמה אמבר נמשך כמעט שלוש שעות והיו בו המון אמירות חשובות, ענייניות ומחכימות. האם, לכן, עלי להביא את כל הראיון בשלמותו? ואם לא כן- האם עלי להביא בתיזה את מה שיבחר ארדינסט, או בא כוחו, הבודק מן הועדה, שאיני בטוח כלל שהואיל להאזין לקלטות הראיון עם אמבר?

נשאלתי ע"י הועדה, כפי שהיא אף מדווחת, היכן במקורות החומר מופיע הפסוק "התמונה שנחרתה בזיכרוני היא של הגברים בבית הקברות. ראיתי שמה הרבה גברים מתים". הסברתי בפרוטרוט היכן מצוי הפסוק המדובר, המורכב משני חלקים נפרדים, שגם עליהם הרחבתי את הדיבור ועניתי לבודק על כל הספיקות שעורר בשאלותיו.

למשל: כשאמבר אומר "ראיתי המון אנשים נהרגים בעולם" זוהי אמירה כללית, המובילה להמשך יותר ספציפי, לגבי טנטורה: "ראיתי שמה אנשים מתים. זהו." אמירתו "זהו" סימלה עוד פעם את חוסר הסבלנות של אמבר להמשיך לעסוק בטנטורה. האמירה "אנשים נהרגים" במקום "אנשים מתים" אין לה משמעות רצינית מדי, מאחר ואין ספק שאנשי טנטורה לא מתו מחמת כאבי ראש או שלשול. אין ספק איך וכיצד מתו. אין גם ספק כי באומר "ראיתי שמה אנשים מתים" לא התכוון אמבר לחזור ולומר דבר כללי, כי אם להתייחס, ספציפית לאנשי טנטורה. אין שום דרך להתעלם או לשנות אמירה זו.

נכון הוא, שטעיתי, כשהכנסתי את שני חלקיו של הציטוט הזה ברצף אחד, מבלי לשים שלוש נקודות בין שני החלקים, כמקובל, אך האם זוהי הסיבה לכך שהועדה כתבה בדו"ח ש"קטע זה אינו עומד ברצף עם המשפט המצוטט בתיזה לאחרי, כאמור בשיבוש ניכר ומהותי של דבריו"? (מחצית סעיף 5, אמצע עמוד 13), מסופקני, ספק רב וגדול.

יש להקשיב הקשבה רבה לראיון עם שלמה אמבר, כדי לדעת מהי נקודת המוצא שלו באשר לסיפור הדברים. מלכתחילה לא היה אמבר מעוניין לספר את מה שהוא זוכר מטנטורה. תחילה ניסה להימנע מלהיפגש עמי. במקום מסוים בקלטת אומר הוא שלא יכול היה לעכב יותר את הפגישה בינינו. מדוע רצה לעכב ולמנוע פגישה זו? בעת הפגישה ניתן היה להבין מהר מאד כי אמבר איש מצפון הוא, והוא אינו מעלה על דעתו אפשרות להיפגש עם מי שחוקר מה קרה בטנטורה ולא לספר לו מה שראה ומה שאינו יכול לשכוח. מאידך גיסא, אין אמבר מעיז לספר במפורש את מה שהוא זוכר, ולכן הוא אומר לי מספר רב של פעמים שהוא מעדיף לא לדבר איתי על טנטורה ומעדיף לשלוח אותי אל הספר, בטענה שהכל כתוב בספר.

לא מקרה הוא שאמבר נזכר בגרמנים, בהקשר עם מה שזוכר הוא בהקשר לבית הקברות. הוא ידע היטב למה וגם אני ידעתי למה, לאחר שראיינתי אנשים שסיפרו לי מה קרה שם, בבית הקברות בטנטורה.

אמבר, שביקש מדי פעם להפסיק את ההקלטה אף העיר לי, במספר מקרים, שהמכשיר בכל זאת עובד, בניגוד לרצונו.

אי אפשר, בשום אופן, להתעלם מן העובדה, שהראיון עם שלמה אמבר, המגלה טפח ומסתיר טפחיים, מתנהל לאורך כל הזמן, תוך כדי נסיונות בלתי פוסקים מצד אמבר, לסיים את חלק הראיון העוסק בטנטורה ולעבור הלאה.

בראשית הראיון אמר לי אמבר כי "מי שיותר דיבר במשך השנים, אז האמת שלו יותר השתנתה". בהמשך הראיון מבקש ממני אמבר לשכוח אמירה זו, בגלל הסתבכותו הבלתי נמנעת עם האמת הזכורה לו לבין אי רצונו לשתפני באמת זו.

אילו הקשיב הבודק היטב לקלטת, היה תופש שבשאלותי הבהרתי, ללא צל של ספק, כי מיפקדת הגדוד היתה בהחלט בטנטורה בעת שהתרחשו שם המאורעות החריגים, שהרי אמבר אומר לי באחת מתשובותיו: "אני מניח שלא יתכן שנורו שם אנשים בלי שהמג"ד יודע" ואף מוסיף: "מתוך הבנת המערכות הפוליטיות בתוך הצבא אני לא מקבל את האפשרות הזו". מכיוון שהבודק, כנראה לא האזין לקטע זה בקלטת ואולי הוא גם לא נכלל כראוי בתמלילי ארדינסט, אזי, יתכן שבאמת, לא עמדה מאחורי אמירות הועדה אודותי כל כוונה אלא זוהי, בפשטות, "אי ערנות לגבי יסודות מחקר וביקורת מעמיקים" מצד הועדה, שזהו, כזכור, בין היתר, מה שהיא, הועדה, תלתה בי, בעמוד 13 בדו"ח.

סיכום

בסיכום דברי, ביחס לדו"ח ועדת הבדיקה, עלי לומר כי תחושתי הברורה היא כי הועדה, לא מצאה כמעט שום חומר משמעותי בכיוון מה שאמורה היתה למצוא – מספר קטן למדי של ציטוטים לא מדויקים, אשר ללא שום ספק, אין להם ולא כלום, עם שקר וזדוניות. לכן, חרף המאמץ הגדול שהושקע, בלחצים, בפרטים מיותרים וחסרי כל חשיבות מבחינת הענין עצמו, "תיזת ארדינסט", שהיא עצמה סילוף מגמתי ומכוון, הכולל בתוכו 11 מתוך 53 מרואייני פרק ד' בעבודתי, והתירוץ המפוקפק, שאין בו שום חשיבות, של חוסר זמן! מי בדיוק הגביל בזמן את הועדה, שהחלה את בדיקתה כמעט שלוש שנים לאחר הגשת העבודה, כשהמשפט, לצערי הרב הסתיים כבר בדצמבר 2000, ואין שום גורם שלחץ מכיוונו צריך היה להכתיב לוח זמנים כזה, שקבע, יותר מכל, את מבנה ותוכן הדו"ח.

בעבודתי, השקעתי זמן ומאמץ, להקיף חומר, ככל הניתן, במסגרת של עבודת תיזה, לקבל רקע רחב, ככל הניתן, על הכפרים בגורלם התעניינתי, כמעט מכל בחינה אפשרית: גיאוגרפית, גיאולוגית, פוליטית, כלכלית, חברתית פנימית בתוך הכפרים עצמם, חברתית בתוך כלל החברה הפלסטינית, יחסי ערבים-יהודים בתקופה שלפני המלחמה, התרחשויות שקדמו למלחמה ועוד, כל מה שיכולתי לבררו בהקשר עם הנושא.

כתבתי בהרחבה על דרך עבודתי, על העקרונות לפיהם פעלתי בטיפול בעדויות שבע"פ, הסברתי בהרחבה את הבעייתיות הכללית שקיימת בסוג זה של מחקר וכן את הבעיות היותר מיוחדות בהקשר עם המחקר הנוכחי, שהוא רגיש ומיוחד מכל בחינה שהיא, בראש וראשונה בגין היות המרואיינים בחיים מצד אחד, וכן בגין השתתפות שני הצדדים הלוחמים ב-1948 במחקר, אולי לראשונה בעולם האקדמי בישראל.

עשיתי הכל (ולא מספיק), כדי להגיע אל מירב המקורות הראשוניים – משתתפי האירוע, יהודים וערבים, כדי להגיע אל מירב החומר הכתוב מכל סוג שהוא – מסמכים, ספרות, עיתונות וכל חומר אחר אפשרי ולאחר מכן דאגתי לערוך את כל ההשוואות האפשריות בין החומרים השונים, וגם כאשר נמצאו סתירות מהותיות בין החומרים לא נרתעתי מלבדוק ככל הניתן, את מקור הסתירות, ללא שום חשבון, כמובן, האם ניגודים כלשהם שיתגלו, ישרתו אינטרס זה או משנהו. אינטרס אחד עליון הנחה אותי לאורך כל המחקר, האיסוף והכתיבה והוא – השאיפה השלמה ביותר ללמוד ולדעת כמה שיותר על הנושא המטופל על ידי, בכל רמה שהיא ובכל תחום רלבנטי שהוא.

בסופו של היום – לאחר פרסום כתבתו של אמיר גילת ב"מעריב" - חשו אנשי "אלכסנדרוני" את עצמם נפגעים מן העבודה, שחושפת פרשה איומה של טבח המוני של גברים רבים בטנטורה לאחר כיבוש הכפר, נושא שגם בו ובענייני יש עוד הרבה עבודת מחקר בכיוונים שונים, אם כי האירוע הבסיסי שהתרחש בכפר נחשף ונותר גלוי לעין.

עבודתי זו, לא נכתבה עבור בתי המשפט. היא נכתבה באקדמיה, עפ"י חוקי האקדמיה ובמסגרתה. היום, לאחר כל הבדיקות, משוכנע אני, כי גם את מבחן בית המשפט אפשר לעבור עמה, על אף כל הארדינסטים שיארבו בדרך כדי להכשיל ולהפיל, על אותיות ופסיקים.

בהתנהגותה – הוכיחה האוניברסיטה חוסר יכולת לעמוד בלחצים חיצוניים שאין להם ולנושאים האקדמיים דבר וחצי דבר.

אומר כאן, בכל הפשטות וההגינות: אכן, בבדיקה המדוקדקת שערכתי לאחרונה, גיליתי כי ישנן מספר טעויות בעבודתי, מספר ציטוטים לא מדויקים, מספר חיבורי ציטוטים, אשר בחיבור ביניהם קרה, שלא הכנסתי את שלוש הנקודות הנחוצות, אם כי אלו וגם אלו, אינם מעלים ואינם מורידים הרבה באשר לתוכן הדברים ולאופן הגשתם. כל הטעויות הללו, כולן בגדר כאלה, שאינן משנות במהות את דברי המרואיינים, לא פוגעות בארגומנטציה של העבודה ולפיכך אין בהן כדי להוות שינוי משמעותי לגבי המסר העיקרי של העבודה.

לאחרונה התעניינתי מעט בנושא ונדע לי, להפתעתי, שגדולי הפרופסורים, עושים גם הם טעויות ואף שגיאות למכביר, אלא שלא כל כך בודקים את עבודותיהם...

כל עבודה אקדמאית שתיבדק באותו קנה מידה מיקרוסקופי, המבקש לבדוק כל אות הכתובה בעבודה מכל צד אפשרי ובלתי אפשרי, לא תעמוד במבחן כזה, ובמלוא הצניעות והענווה, יהיה זה הישג אם תגיע לרמת אמינות כמו זו שהתגלתה בעבודת התיזה שלי.

בפגישותי, לאחרונה, עם מנחה עבודתי, הפרופ. קייס פירו, נוכחתי, הן בשיחות בע"פ והן במה שראיתי שכתב לאחרונה אודות עבודתי, שהטעויות ואי הדיוקים המצויים בעבודתי אינן משנות כהוא זה מן ההערכה הגבוהה לה זוכה עבודתי בעיניו, גם לאחר הבדיקה הדקדקנית שערך אודותיה לאחרונה.

יש לומר לועדת הבדיקה דברים ברורים ופשוטים: עפ"י קנה המידה שניתן לכם, עפ"י המנדאט שנמסר לכם – לא מצאתם דבר משמעותי כלשהו בפרק ד' של עבודת התיזה שבדקתם, ודאי ובוודאי, שום דבר בכיוון של שקרים, זדון, סילוף מכוון, זיוף שיטתי או אף מקרי, מה שהייתם אמורים למצוא, עפ"י "תיזת ארדינסט".

הועדה, שחרגה מכל וכל בכל תחום אפשרי, מרשה לעצמה לכתוב בסיום דף הסיכום שלה על כך ש"תמונת המצב הכללית המתקבלת מסיכום כלל הפערים היא בהחלט בלתי מחמיאה... כשלה בשלב העמדתו לשיפוט הקורא, הן בארגונו לפי קריטריונים מחמירים של מיון וביקורת, והן במה שנראה כמקרים של אי כיבוד עדויות המרואיינים". אין כל ספק, כי אמירה זאת בסיכום – אין לה כל קשר עם מה שגילינו לאורך כל דפי הדו"ח.

ההמצאות ה"מקוריות", המדברות על מחדלי אי עשיה, בהגדרה המוזרה הנקראת "נתוני מפתח המאותרים במקורות המחקר ולא מצאו את ביטויים בעבודת התיזה", כאשר איש לא ביקש מן הועדה לטפל בחומר שאינו מופיע בתיזה כלל, אינן ממלאות את החלל הריק הנחשף לעין כל מי שבוחן את הדו"ח בצורה מדוקדקת.

הביטוי השזור לאורך כל הדו"ח, המדבר על "ארגומנטציה מובילה", הוא איולת מכל בחינה שהיא. למן הרגע שהועדה מייחסת לי ארגומנטציה כלשהי, היא עצמה נמצאת חוטאת באינטרפרטציה נגדית, שגם היא, איננה נכללת במנדאט של הועדה.

אילו היה משהו מן הביטוי הזה נכון – מדוע שאשמור על הקלטות והרשימות ואדווח על היותן בידי בכלל? מה ניתן היה לועדה כלשהי לעשות, אם לא הייתי מדווח על כך, שחומרי הגלם מצויים בידי?

האם לא סותר הדבר מיניה וביה את השקר והזדון, שעל כל פנים לא נתגלו חרף כל המאמצים שהושקעו, למרבה הקצף והביזיון?

אתן כאן רק שני קטעים מתוך הקלטות, מתוך ראיונות, שכמובן לא טופלו ע"י חברי הועדה, מבצעי "תיזת ארדינסט", שהיא, כמובן, איננה ארגומנטציה מובילה, כלל ועיקר. שני הקטעים הבאים, היו יכולים לחבור אל אותה קטיגוריה מעניינת, המכונה ע"י הועדה "רשלנות מקלה", (עמוד 16 בדו"ח) אילו היו מקשיבים להם בקלטות. אך לא היה כל סיכוי לכך, מאחר והם לא קיבלו אותם מארדינסט, "מורה נבוכי הדור", המאשים אותי בשקרנות וזדוניות. אך כל הבודק את ערימות המכתבים ששלח זה לכל צד ועבר, מגלה מהר מאד, שהיושר ואמירת האמת אינם הצד החזק שלו, בלשון המעטה, והוא יודע גם יודע, שחזרות בלתי פוסקות על אותו דבר שקר, אינן מקרבות אותו כהוא זה אל האמת.

להלן קטע מתוך ראיון עם צאלח עבד אלרחמאן אבו-משאייח', ב- 13.3.1997:

תדי: והרגו סתם חלק? אחרי שכבר נכנעו?

אבו-משאייח': אחרי שתפסו אותם

תדי: בערך כמה?

אבו-משאייח': 85 איש

תדי: אתה היית שם וראית את זה?

אבו-משאייח': כן

תדי: איך זה הלך, עמדו רק ה- 85 איש או עמד כל הכפר?

אבו-משאייח': לא. 85 התפזרו, אתה יודע מה זה, הם באו לכל הכפר, היו יושבים

על שפת הים, במקום מקום ככה, ואתה קום, אתה, אתה, אתה, אתה

תדי: אך, לפי מה?

אבו-משאייח': אני יודע לפי סימנים שהם מחפשים אותם, אני לא יודע לא יכול

להגיד לך

תדי: היה להם שמות, או לפי גיל? או לפי מה?

אבו-משאייח': לא, היה להם שמות

תדי: באו עם רשימה?

אבו-משאייח': כן, כן, ולפי הגיל גם,

תדי: מאיפה לקחו את השמות?

אבו-משאייח': מה? זה אני לא יודע, לא יכול להגיד לך, אחד יהודי היה, קוראים

לו שמשון מגבעת עדה

תדי: שמשון מה?

אבו-משאייח': אני לא יודע, רק מכיר את השמשון

תדי: מגבעת עדה?

אבו-משאייח': כן, היא היה

תדי: הוא עוד חי?

אבו-משאייח': עוד חי וקיים עד היום

[מתקיימת שיחה על שמו המלא של שמשון]

תדי: אז מה הוא עשה שמשון?

אבו-משאייח': הוא היה, הוא, הוא הרג אותם הוא, הוא , היה עוד אחד קוראים

לו, רחביה אלטשולר מבנימינה, אלטשולר

תדי: גם הוא הרג?

אבו-משאייח': הוא לא הרג, הוא היה אתו ביחד

תדי: מה הוא עשה? רחביה אלטשולר מבנימינה?

אבו-משאייח': מבנימינה. הוא אמר לשמשון, יעני, לא, לא זה לא טוב

תדי: הוא ניסה לעצור אותו?

אבו-משאייח': כן, תפסיק

תדי: ו....

אבו-משאייח': ו....

תדי: לא הסכים לעצור?

אבו-משאייח': כן, לא, לא הוא הסכים, אחרי שהרג 85 איש

תדי: רגע, הוא לבד הרג 85 איש?

אבו-משאייח': הוא לבד

תדי: לאא [לא בערבית]

אבו-משאייח': נחיאת ולאדי [בחיי ילדי] בעיניים שלי [מלה לא ברורה]

תדי: עם מה הוא ירה? מה היה לו, היה לו

אבו-משאייח': היה לו סטן, אתה ידע מה זה

תדי: אהה

אבו משאייח': לא עוזי? סטן

תדי: עוזי לא עוזי

אבו משאייח': והוא הרג אותם

תדי: עם סטן היה

אבו משאיח': אם היה, כל אחד עומד ככה, עמדו על הקיר, זה, וכזה, וכולם הפנים

שלהם על הקיר והוא בא מן אחורה, בראש, הרג אותם כולם

תדי: כל פעם הוא שם כמה על הקיר

אבו-משאיח': כן כן

תדי: קבוצות של שמונה, חמישה, כמה היו שם

אבו-משאיח': מה זה? בערך כל פעם היה 20, 30 איש

(שיחה על חלקו של שמשון, על האווירה בין האנשים ועל רשימה של מבוקשים)

תדי: רק תעשה לי טובה, תנסה עוד פעם להיזכר, כי זה נראה לי משהו נורא, בן-

אדם אחד עם סטן ביד גומר 85 איש, כל היהודים שעמדו מסביב, ולא כלמה? [בלי

אף מלה?]

אבו-משאיח': ולא כלמה פעמיים או שלושה פעמים הוא מחליף את את זה הה

תדי: את המחסניות

אבו-משאיח': את המחסניות

תדי: יעני כדור לבן אדם

אבו-משאיח': כן

דוגמה נוספת, בה גם כן לא השתמשתי, על אף היותה משמעותית ביותר, מבחינת ה"ארגומנטציה המובילה":

להלן - מתוך דברי צבי בן משה (הניו), רכז עמותת "אלכסנדרוני", ששמו נמצא ברשימת התובעים נגדי, שאמר בראיון עמי, ביום 2.3.1997 את הדברים הבאים:

"אלה הילדים האלה מהקשרים, אני זוכר, הכניסו אותם [כוונתו לאחדים מתושבי טנטורה] לחבית, ירו עליהם בחבית. אני זוכר את הדם בתוך החבית".

מי מינה את הועדה לטפל במתודולוגיות הנמצאות או אינן בעבודת התיזה שלי? מי הסמיך את הועדה, שרק שניים ממנה הם היסטוריונים בכלל, לבחון תחומים נוספים בעבודה זו? שאלות שאיני יודע למי יש תשובה עליהן.

אינני נכנס עתה לשלל העדויות, שהגיעו אלי, לאחר פרסום כתבתו הראשונה של אמיר גילת בינואר 2000, כמו ספרו של האימאם החיפאי מ-1948, מחמד נמר אלחיטיב, "ארועי הנכבה", מאמרו הגדול של הפרופ. אליאס שופאני, בצירוף 22 עדויות, שלא היו בידי בעת כתיבת העבודה, עדות נוספת של אדם, שמשפחתו חיתה אז בטנטורה, שחי כיום בעכו, הזוכר שראה, כילד, את אביו ודודו, מוצאים להורג בריות, בתוך קבוצת גברים שלמה שהוצאה להורג, עדות חייל בגדוד 33, שנועד להופיע במשפט, עדות נוספת של תושב טנטורה, עדנאן עקאב יחיא, החי כיום בגרמניה,

עדותו של יחיא מחמוד יחיא, החי כיום בדמשק, וכן, עדותו של יוסף בן אליעזר, מי שהיה חייל בגדוד 33 בעת כיבוש טנטורה, ושמו היה אז יוסף נאכט, אשר התראיין לאחרונה בתכנית חשובה של ה-WORLD B.B.C בשם "HARD TALK" בראיון אצל טים סבסטיאן, בו הוא מספר על הטראומה שהותיר בו כיבוש טנטורה, אשר, יחד עם מה שקרה לו אח"כ בלוד-רמלה, גרמו לו לעזוב לצמיתות את הארץ. הנה קטע קטן מן הראיון הזה:

They were rounded of the village in that village of Tantura, which is not very far from Haifa. And they have been taken two or three of them at a time and I assuming that they are going to be interrogated and then the soldiers came again and took some more and but they haven't returned so I didn't know what happened to them. But later on, other comrades told me they were murdered as an expression of revenge for something, which the Palestinians have done to us in a previous military action

Tim asks: What did you feel then?

I felt bad about that. I feel that's not the right thing to do it, innocent people I mean I'm ready to fight and I felt, you know, but to be on the same level as the, as the, as the Nazis were like this, I could not face, face it. And that's what, what my destiny is going to be.

אין לי, כיום, ספק כלשהו. הטבח בטנטורה, עפ"י העדויות הרבות שבידי, התרחש, גם אם אוניברסיטת חיפה תמשיך לשתף פעולה עם מכחישי, הקשורים לו, אנשי "אלכסנדרוני" ועורך דינם.

השאלה הנשאלת כיום היא לא האם הוא התרחש. זוהי שאלה פתורה. השאלה הנשאלת עתה היא האם תהיה אוניברסיטת חיפה הראשונה בישראל, אשר תקיים, הלכה למעשה, מה שאמר הפרופ. דן דינר בכנס אודות פוסט-מודרניזם והיסטוריוגרפיה, שנערך בבית הספר להיסטוריה של האוניברסיטה ב-12.6.2001, שעלינו, האקדמיה, להפריד לחלוטין את המאבק הנחוש של ישראל על זכות קיומה באזור, מן השיח ההיסטוריוגרפי !

אין כל ספק, שדבר זה חיוני הוא כיום מאין כמוהו: לחקור, ללמוד ולכתוב היסטוריה, מתוך נימוק אחד חשוב ועיקרי: הרצון לדעת היסטוריה ! לא יותר ולא פחות. נקווה להגיע לכך במהרה.

